

Wzajemne inspiracje przyrody i sztuki

**Szkolne zespoły reagowania
kryzysowego**

**Jak rozmawiać z najmłodszymi
o trudnych tematach**

WYDAWCA PISMA:

Centrum Edukacji Nauczycieli
w Gdańsku, al. gen. J. Hallera 14,
80-401 Gdańsk
tel.: (58) 34 04 100 (centrala);
(58) 34 04 110 (sekretariat)
fax: (58) 34 10 763, www.cen.gda.pl
e-mail: edukacjapomorska@cen.gda.pl

ZESPÓŁ REDAKCYJNY:

Małgorzata Bukowska-Ulatowska
– redaktor naczelna
Magdalena Urbaś
– z-ca redaktor naczelnej

Beata Symbor

Joanna Aleksandrowicz

PROJEKT GRAFICZNY, SKŁAD:

Beata Kwaśniewska

WSPARCIE TECHNICZNE:

Andrzej Cylwik

Dorota Gmerek

Anna Szabłowska

Jarostaw Szabłowski

Olgierd Tuskiewicz

WSPÓŁPRACA:

Pedagogiczna Biblioteka

Wojewódzka w Gdańsku

CENTRUM
EDUKACJI
NAUCZYCIELI
W GDAŃSKU

JEDNOSTKA
SAMORZĄDU
WOJEWÓDZTWA
POMORSKIEGO

Biuletyn Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku

Organ prowadzący:

Samorząd Województwa Pomorskiego

Placówka posiada akredytację

— decyzja Pomorskiego Kuratora

Oświaty w Gdańsku nr 74/2020

z dnia 12 sierpnia 2020 r.

Placówka wpisana do rejestru

instytucji szkoleniowych

Wojewódzkiego Urzędu Pracy

w Gdańsku pod nr ewidencyjnym

2.22/00057/2007

PUBLIKUJ w „EDUKACJI POMORSKIEJ”

Redakcja czasopisma serdecznie zaprasza do współpracy partnerów indywidualnych i instytucjonalnych, podejmujących inicjatywy korzystnie wpływające na kształt oświaty w naszym regionie. Zachęcamy do nadsyłania ciekawych artykułów na adres: edukacjapomorska@cen.gda.pl, oraz korzystania z możliwości uzyskania patronatu medialnego „Edukacji Pomorskiej”. Szczegółowe informacje dot. zasad publikacji, a także numery archiwalne naszego dwumiesięcznika są dostępne na stronie internetowej: www.cen.gda.pl/publikacja/edukacja-pomorska.

W następnym numerze m.in.:
70-lecie Centrum Edukacji Nauczycieli
w Gdańsku

lat
1952-2022

Centrum
Edukacji Nauczycieli
w Gdańsku

słowo wstępne

Fot. B. Kwaśniewska

Drodzy Państwo,

oddajemy w Państwa ręce numer „Edukacji Pomorskiej” w nowej rzeczywistości, naznaczonej już nie tylko pandemią, ale od 24 lutego 2022 r. – wojną w Ukrainie. Zastanawiam się, czy w obliczu tej okrutnej wojny *człowiek nadal brzmi dumnie...*?

W bieżącym numerze stykamy przyrodę ze sztuką i literaturą, łączymy poznanie z tworzeniem. Publikujemy artykuły oscylujące w kręgu zagadnień o charakterze interdyscyplinarnych praktycznych rozwiązań edukacyjnych i metodycznych w zakresie treści z podstawy programowej sztuki, plastyki, nauk przyrodniczych, literatury, ekologii, przedsiębiorczości, ale także pozostajemy w kręgu edukacji włączającej, sytuacji kryzysowej czy retoryki. Zapraszamy do wzajemnych inspiracji przyrodą i obrazami takich artystów, jak Claude Monet i Alfred Sisley oraz literackimi postaciami Roku Wielkich Pisarzy 2021.

Zgłębiając artykuły, zanurzy się Państwo w propozycje realizacji podstawowych kierunków polityki oświatowej państwa na rok szkolny 2021/2022. Pokazujemy funkcje sztuki i literatury oraz inspirujemy do twórczych spotkań z *Panem Tadeuszem* – tym razem *przez żołądek do poznania*. Pokazujemy sztukę jako doskonałe narzędzie docierające do podmiotowości uczącego się, wspierające pracę nauczyciela z dzieckiem ze spektrum autyzmu. Nie tylko w tym przypadku zbudowane relacje czynią edukację efektywną. Propagując pedagogikę przeżyć, której prekursorem był niemiecki pedagog Kurt Hahn, prezentujemy praktyki edukacyjne, w których dzieci mają okazję odkryć samych siebie, stając się kreatorami i innowatorami. Kierujemy się słowami Hahna: *zmuszanie dzieci do przyjmowania cudzych poglądów jest gwałtem, zaś niestwarzanie sytuacji, w których mogą odkryć swoje ukryte talenty, na drodze własnych przeżyć – zaniedbaniem*.

Na łamach naszego biuletynu znajdziecie Państwo artykuł, który przybliży, jak zarządzać kryzysem, organizując szkolne zespoły reagowania kryzysowego, kiedy złość, smutek, strach, lęk czy agresja występują w roli głównej. W rozmowach o trudnych tematach z najmłodszymi pomogą zebrane w bibliotece pedagogicznej pozycje książkowe, poradniki i multimedia. Terapia bajką może dodać otuchy i pozwoli zrozumieć dzieciom, czego doświadczają w obliczu wojny, co czują.

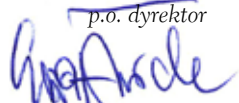
Piszemy o wyjątkowym w skali kraju projekcie kulturowym na Pomorzu – edukacji kaszubskiej i języku kaszubskim, będących gwarantem nie tylko trwałości, ale i rozwoju kultury kaszubskiej. Wielokulturowość jest zakorzeniona na Pomorzu, co zaświadcza prezentowany projekt *Wielokulturowe Pomorze. Na styku kultur*. O tym, czy potrafimy szanować inne kultury, decyduje świat wartości, który wynosimy z domu rodzinnego i który dzieci uczą się odkrywać w szkole. Pokazujemy, jak sztuka oraz świat wartości pomagają w asymilacji i akulturacji, adaptacji i integracji oraz co wywołuje radość i uśmiech na twarzach dzieci.

Zachęcam do zapoznania się z nowością z obszaru TIK: Ligą Nieznanych Umystów, mającą zastosowanie m.in. w nauce programowania. W dziale *Badania i analizy* proponujemy nowości dotyczące inicjatyw Fundacji Naukowej Evidence Institut, badania PISA 2022 i Europejskiego Wskaźnika Umiejętności 2022.

Podsumowując, zachęcam do refleksji nad tym, jak zaprogramować zachwyty ucznia? Proponuję – śladem uczniów klasy IV, którzy, poznając sylwetkę Stanisława Lema, przenieśli się w świat science fiction – w świecie rzeczywistości rozszerzonej spotkać się z uczącymi się z teraźniejszości i przyszłości, by spojrzeć na edukację z jej jego perspektywy i systemu wartości – co nas zdziwi, a co zachwyci?

Teraz to poczułem. Było prawdziwie i przyjemnie, ogarnęła mnie radość, błękitne niebo za oknem stało się sufitem, a cały świat małą zabawką w mojej dłoni. Przeszedł mnie dreszcz zachwyty¹.

Zachwycona wiosną, która opóźnia swoje przyjście przez zatroskanie Ukrainą, pozostawiam Państwa z lekturą.

p.o. dyrektor

 Centrum Edukacji Nauczycieli
 w Gdańsku

1 John Fante

spis treści

■ SŁOWO WSTĘPNE	3
■ TEMAT NUMERU	
Spotkania przyrody i sztuki – okiem biologa	5
Magdalena Urbaś	
Bliżej ziemi, czyli przyroda, sztuka i literatura	7
Sylwia Kilanowska-Męczykowska	
Przyroda w dziełach Wielkich Mistrzów malarstwa inspiruje	9
Jasmine Al-Douri	
■ CENne INFORMACJE	
Nauczyciele doradcy metodyczni CEN	13
oprac. Irmina Buczek	
■ FORUM EDUKACYJNE	
Szkolne zespoły reagowania kryzysowego	14
Łukasz Franków	
Kształcenie nauczycieli języka kaszubskiego	16
Lucyna Radzimińska	
Kształtowanie przedsiębiorczości wśród młodzieży – ujęcie teoretyczne, cz. I	19
Agnieszka Buś-Bidas	
Niebieskim szlakiem – czyli jak wspierać dziecko w spektrum autyzmu (nie tylko) w szkole ogólnodostępnej	24
Paulina Nowak	
■ BADANIA I ANALIZY	
■ TIK SZKOLE	
Liga Niezwykłych Umysłów	28
Radosław Błasiak	
■ WOKÓŁ NAS	
XXX Krajowa Konferencja Stowarzyszenia Nauczycieli Matematyki	30
Aleksandra Grzybowska, Urszula Kornas-Krzyżkowska	
Najpierw zbudujmy relację, a zyskamy efektywną edukację	32
Alina Tomczyk	
Odkrywamy świat wartości... O tym, jak w innowacyjny, kreatywny i inspirujący sposób prowadzać dzieci w świat wartości	34
Monika Bagińska	
Asymilacja, akulturacja, adaptacja i integracja oraz osvajanie przez sztukę z (nie)obcą kulturą w Szkole Podstawowej w Kowalach	36
Anna Flis	
Literackie wystawy	39
Małgorzata Baranowska	
O patronach twórczo i atrakcyjnie	42
Agnieszka Seta, Tatiana Synowiecka	
Jak ugryźć „Pana Tadeusza”?	46
Joanna Hulanicka	
Zanieczyszczenia powietrza jako temat odwróconej lekcji	47
Karolina Naczek	
■ BIBLIOTEKA PEDAGOGICZNA	
Jak rozmawiać z najmłodszymi o trudnych tematach	48
oprac. Mirosława Ciesielska, Marzanna Łyszkowska, Magdalena Schramm, Anna Zawistowska	
■ O TYM SIĘ MÓWI	
	51

Spotkania przyrody i sztuki – okiem biologa

Magdalena Urbaś,
nauczyciel konsultant CEN ds. biologii i przyrody

Spotkania przyrody i sztuki często wymagają zanurzenia się w obcym, ale także fascynującym świecie, zetknięcia z innym językiem, wyprawy na obcą, ciekawą planetę. A jednak tym dziedzinom ludzkiej aktywności jest bliżej do siebie niż mogłoby nam się początkowo wydawać. Taka przygoda stała się i moim udziałem jako biologa.

Efektem tej podróży na pogranicza biologii są zdalne warsztaty dla nauczycieli biologii i przyrody *Między biologią a sztuką, czyli na tropie ósmej kompetencji*, przeprowadzone w Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku. Pierwsza edycja już za nami, a kolejna – odbędzie się jeszcze w tym roku, w kwietniu.

Poznanie świata poprzez naukę oraz odczytywanie, interpretowanie i tworzenie go przez sztukę to elektryzujące spotkania. Podejście takie pojawiło się w szkolnej edukacji w ostatnich latach dzięki idei STEAM. Za pomocą tego akronimu wyrażana jest myśl łączenia elementów następujących dziedzin: *Science* (nauki przyrodnicze), *Technology* (technika), *Engineering* (elementy inżynierii), *Art* (sztuka), *Mathematics* (matematyka). Podejście to zostało wyczerpująco opisane w 2015 r. w raporcie autorstwa Ellen Hazelkorn:

Uczenie się o nauce poprzez inne dziedziny i uczenie się o innych dyscyplinach poprzez naukę. Tak szeroka i interdyscyplinarna edukacja nie może być realizowana tylko w przestrzeni szkolnej. Stąd zalecenie otwierania się szkoły – uczynienia z niej miejsca spotkania uczniów z przedstawicielami nauki, sztuki czy biznesu. Nauczycielami stają się inni ludzie, którzy włączają się w proces edukacyjny – rodzice, aktywiści, artyści. (Hazelkorn, 2015).

W Zaleceniach Rady Europy (2018) dotyczących rozwijania kompetencji kluczowych czytamy: *Aby zachęcić większą liczbę młodych ludzi do wybierania zawodów związanych z naukami przyrodniczymi, technologią, inżynierią i matematyką (STEM), w inicjatywach w całej Europie zaczęto ściślej łączyć kształcenie w zakresie nauk przyrodniczych ze sztuką i innymi dziedzinami, z wykorzystaniem pedagogiki opartej na samodzielnych poszukiwaniach i przy zaangażowaniu szerokiego spektrum podmiotów społecznych i branż. Choć z biegiem lat definicja tych kompetencji nie uległa wielkim zmianom, wspomaganie rozwoju kompetencji w STEM staje się coraz ważniejsze, co powinno zostać odzwierciedlone*

Gdzie szukać inspiracji?

W Europejskiej Organizacji Badań Jądrowych CERN pod Genewą spotkanie świata nauki i sztuki odbywa się w ramach programów realizowanych pod wspólnym hasłem *Sztuka w CERN (Arts at CERN)*, prezentowanych na stronie internetowej: <https://arts.cern>. Jedną z takich inicjatyw jest program *Connect* (<https://arts.cern/programme/connect>).

We wdrażaniu STEM i STEAM w szkole zastosowanie znajduje **metoda projektów**.

Strona internetowa Centrum Nauki Kopernik (www.kopernik.org.pl) proponuje wiele aktywności STEAM-owych. Warto m.in. zapoznać się z zestawami scenariuszy i filmów przygotowanymi w ramach programu ESERO (<https://esero.kopernik.org.pl/materialy-edukacyjne>). W znalezieniu odpowiedniego scenariusza pomoże wygodna wyszukiwarka, która uwzględnia poziom edukacyjny i przedmiot. Baza materiałów edukacyjnych zawiera wiele scenariuszy interdyscyplinarnych.

w niniejszym zaleceniu. Dzięki STEAM mamy do czynienia z interdyscyplinarnością z prawdziwego zdarzenia.

Zanurzenie się w świecie powiązań nauki i sztuki może przypominać podróż. Podróż o wielu możliwych kierunkach i wymiarach. Oto kilka przykładów kierunków, w których możemy podążać.

Kierunek 1: Nauka w służbie sztuki.

Przystanek 1: Datowanie dzieł sztuki.

Przystanek 2: Badanie dzieł sztuki.

Kierunek 2: Sztuka jako źródło informacji (także naukowej).

Szczegółowe informacje o pierwszych dwóch kierunkach znajdziemy w publikacji *Przyroda i Sztuka*, który jest VII tomem z serii publikacji tworzących *Program innowacyjnego nauczania przyrody dla szkół ponadgimnazjalnych z obudową dydaktyczną*¹. Opracowanie w formie elektronicznej jest dostępne w zasobach sieciowych.

1 Potyrała K., Bokwa A. i in., *Program innowacyjnego nauczania przyrody dla szkół ponadgimnazjalnych z obudową dydaktyczną*, T 7 Nauka i sztuka, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2015.

Kierunek 3: Bioart

Bioart to sztuka używająca rozmaitych form życia jako podstawowej materii artystycznej – takiego wyjaśnienia tego pojęcia dostarcza nam Wikipedia. Sztandarowym przykładem z tej dziedziny było stworzenie transgenicznego zwierzęcia: królika, którego sierść miała zdolność fluorescencji. Dzięki technikom inżynierii genetycznej królik o imieniu Alboa został wyposażony w gen kodujący zielony, fluorescencyjny barwnik GFP. Związki nauki oraz sztuki nie są pozbawione kontrowersji, dylematów etycznych czy pytań o granice działania i twórczości. Takim pograniczem jest właśnie bioart.

Podążając śladem losów królika Alboa, wchodzimy na grunt odpowiedzialności i etyki: *Jesteś odpowiedzialny za to co oswoiłeś* (Antoine de Saint-Exupéry, *Mały Książę*). Czy za to, co stworzyliśmy lub zmodyfikowaliśmy, jesteśmy mniej odpowiedzialni? W tym przypadku dylemat nie znalazł pozytywnego rozstrzygnięcia – artysta, który spowodował powstanie królika Alboa, nie uzyskał zgody na zabranie go z laboratorium.

Mniej kontrowersyjne, ale nie mniej ciekawe, jest wykorzystanie mikroorganizmów jako dzieł sztuki. Każdemu z biologów znana jest technika posiewu bakterii i hodowle bakteryjne na szalkach Petriego. Ale zapewne mniej znane są pomysły na wykorzystanie ich jako środków artystycznego wyrazu. Dzięki pracom Tal Danino możemy obserwować fascynujący mariaż sztuki i mikrobiologii. Jak pokazuje projekt *Microuniverse* (www.taldaninoart.com/microuniverse) znane wszystkim absolwentom studiów biologicznych szalki z posiewami bakterii i grzybów mogą stać się obiektem artystycznego wyrazu.

Czy to wszystkie możliwe kierunki? Z pewnością nie – przed nami podmorskie muzea, koralowce z włóczki i wiele innych...

W kolejnych artykułach będzie mowa o przyrodniczych inspiracjach w sztuce. Warto w tym miejscu wspomnieć o tym, że dzięki wykorzystaniu nietypowych dla biologii technik oraz materiałów można w nietuzinkowy sposób przedstawić i zilustrować przyrodnicze treści. Jednym z takich przykładów może być włóczkowa rafa koralowa. Elementy do złudzenia przypominające prawdziwą rafę koralową ze szkieletami koralowców można było uzyskać dzięki włóczce i drutom. To także okazja do przedstawienia zawitych zagadnień z obszaru matematyki. Zachęcam do obejrzenia tego fascynującego dziewiarskiego oceanu: <https://tiny.pl/9kws2>.

A jeśli mówimy o oceanie, to nie możemy pominąć podwodnego muzeum. Betonowe rzeźby po zatopieniu w morzu stają się żywymi, zmieniającymi się obiektami, siedzibą organizmów morskich i żywą rafą koralową. Film na ten temat został udostępniony w ramach konferencji TED: *An underwater art museum, teeming with life* (<https://tiny.pl/9kws8>).

Mówiąc o sztuce, nie sposób pominąć literatury, a w niej przyroda i nauka to przecież nie tylko opisy przyrody, ale także obszar science fiction. Różne bywają proporcje między komponentem *science* a komponentem *fiction*. Ubiegły rok, 2021, był rokiem Stanisława Lema. Jednym z elementów obchodów tego roku był konkurs literacki ogłoszony przez czasopismo *Urania*. Konkurs, trwający do odwołania, jest szansą na pozyskanie nowych opowiadań inspirowanych polskimi badaniami naukowymi. Na stronie internetowej *Uranii* (www.uraniania.edu.pl/fantastyka/hard-science-fiction) znajdziemy także praktyczne porady dla osób przymierzających się do napisania opowiadania fantastyczno-naukowego: *Hard science fiction, czyli więcej science, mniej fiction. To wcale nie takie trudne! Poradnik dla twórców i odbiorców*.

Podsumowując, zapraszam do fascynującej podróży na pogranicza nauki i sztuki. Mam nadzieję, że dostarczy ona Państwu wielu okazji do fascynujących spotkań, odkryć i zachwyków, tak jak dostarczyła i zapewne jeszcze dostarczy mnie.

Choć burza huczy wokół nas...

Ten artykuł powstał w marcu 2022 r. – w czasie, gdy wielu z nas z przerażeniem przeciera oczy i z niepokojem śledzi wiadomości zza wschodniej granicy oraz zadaje pytania o przyszłość i kształt świata. A jednak chcemy mówić o sztuce i przyrodzie... Czy jest na to miejsce w cieniu wojny? Czy jest miejsce na humanizm, na zadumę nad przyrodą, dostrzeganie subtelności, niuansów i małe zachwyty? Chcemy wierzyć, że tak – mimo wszystko, a może właśnie dlatego... ■

Bliżej ziemi, czyli przyroda, sztuka i literatura

Sylvia Kilanowska-Męczykowska,
nauczyciel konsultant CEN ds. języka polskiego
i pracy z uczniem z doświadczeniem migracji

źródło: <https://commons.wikimedia>

Człowiek, czy to brzmi dumnie?

Znany wszystkim obraz autorstwa Leonarda da Vinci *Człowiek wirtuwiński* interpretowany jest jako obraz ludzkich możliwości. Symbol renesansowego humanizmu – człowiek w centrum świata, piękny i dumny, punkt odniesienia, miara proporcji i wartości. Gdy dziś patrzymy na ten rysunek, nasuwa nam się pytanie, czy rzeczywiście mamy jako ludzie powód do dumy? Żyjemy w świecie, który sami zdewastowaliśmy w wyniku własnych ambicji i chęci niczym nieograniczonego, nieukierunkowanego rozwoju. W ostatnich latach w naukach humanistycznych popularność zdobywa przejęty z nauk przyrodniczych termin *antropocen*. Wydarzenie, jakim było wynalezienie silnika parowego w 1784 roku, stało się dla Paula Crutzena, chemika atmosfery i laureata nagrody Nobla, początkiem nowej epoki *mrocznego humanizmu*, kiedy to działania człowieka negatywnie wpływają na planetę i w pogodni za rozwojem cywilizacyjnym ją niszczą.

Dwa spojrzenia

1970. Północno-wschodnie wybrzeże Wielkiego Jeziora Słonego w stanie Utah (USA). Zbudowaną z błota, skał bazaltowych i ziemi spiralną groblę (Spiral Jetty) najlepiej widać z lotu ptaka. Dzieło amerykańskiego artysty Roberta Smithsona jest pracą z gatunku land art zbudowaną w roku 1970. Kilka lat po ukończeniu jej budowy niknie na trzy dekady pod taflą jeziora. Pojawia się ponownie w 2004 r.

2022. Gdańsk, Centrum Sztuki Współczesnej Łaźnia – wernisaż będący finałem trzynastu artystyczno-naukowych rezydencji w ra-

mach projektu *STUDIOTOPIA: Art meets Science in the Anthropocene* (2019–2022). Liczne obiekty sztuki, które łączy wspólny temat: wyzwania ekologiczne i społeczne współczesnego świata oraz cele zrównoważonego rozwoju wyznaczone przez ONZ.

Te dwa zdarzenia, które dzieli niemal pięć dekad, pokazują, że od wielu lat sztuka bywa narzędziem refleksji nad stanem świata oraz powiązaniemi łączącymi człowieka i naturę. To także głęboki namysł nad tym, jak wpływamy na otoczenie i co zostawimy w spadku kolejnym pokoleniom.

Zmiana paradygmatu nauki

Termin *antropocen* zyskał wielką popularność w humanistyce. Dotychczas tematyka związana ze zwierzętami oraz relacjami między światem ożywionym i nieożywionym była przedmiotem badań nauk przyrodniczych. Od pewnego czasu relacja *ludzkie – zwierzęce/nie-ludzkie* zaczyna być rozpatrywana również w obszarze humanistyki, studiów kulturowych i sztuki współczesnej. Badacze z kręgu *Animal Studies* podważają przekonanie o wyjątkowości człowieka w świecie natury oraz jego nieograniczonej władzy

nad przyrodą. Tematem tekstów naukowych i obiektów sztuki są nie tyle zwierzęta jako takie, ale analiza kulturowych wyobrażeń na ich temat utrwalonych w literaturze czy języku. Weryfikacji poddawane są pojęcia i negocjowane znaczenia. Pojawiają się proste pytania, na które trudno znaleźć jednooczną odpowiedź. Dlaczego człowiek *umiera*, a zwierzę *zdycha*? Dlaczego w baśniach wilk jest zawsze zły?

Popularność zyskuje ekokrytyka (krytyka ekologiczna), czyli taki sposób czytania świata, który wysuwa na pierwszy plan kwestię relacji pomiędzy istotami ludzkimi a ich środowiskiem naturalnym. W tym duchu jest dokonywana reinterpretacja kanonicznych tekstów literackich, czego przykładem jest twórczość naukowa i poetycka Julii Fiedorczuk.

Dlaczego warto?

Globalny kryzys klimatyczny mobilizuje nie tylko współczesnych artystów i pracowników naukowych. Temat ten wkracza do szkół w postaci pojedynczych lekcji oraz interdyscyplinarnych projektów. Świadczy o tym konferencja *Sztuka edukacji. Przyroda i sztuka – ekosystem przyszłości* skierowana do nauczycieli, edukatorów, animatorów kultury, artystów oraz wszystkich, którym bliska jest edukacja, przyroda i sztuka. Wydarzenie, zorganizowane przez Ogród Botaniczny Uniwersytetu Warszawskiego, Zachętę – Narodową Galerię Sztuki oraz Służewski Dom Kultury, odbyło się w formie hybridowej w dniach 2-4 grudnia 2021 r.

Wystąpienia prelegentów (do zapoznania pod adresem: <https://tiny.pl/94t69>) sygnalizują, że szkoła może stać się ważną platformą dystrybucji wiedzy i wrażliwości ekologicznej. Już same tytuły wystąpień: *Nauka idzie w las*, *Idź w dzicz* czy *Moc współdziałania* pokazują, że wprowadzając zagadnienia związane z naturą na lekcje języka polskiego albo plastyki, kształcimy kluczowe kompetencje społeczne, uczymy pracy w grupie, rozwijamy w uczniach krytyczne myślenie i poczucie wpływu na rzeczywistość oraz świadomość wagi własnych działań.

Dlaczego jeszcze warto to robić? Bo tematyka ekologii jest bliska młodemu pokoleniu, o czym świadczy raport *Młodzi 2020 – w poszukiwaniu tożsamości: To, czym oddychamy, co jemy, co pijemy, w co się ubieramy – stało się nie tylko indywidualną i prywatną sprawą każdego, ale też problemem dla zbiorowości. W wielu środowiskach, szczególnie najmłodszych, widać rozpiętość postaw: od bezradności, przez nieukierunkowany bunt i agresję, aż do pozytywnego aktywizmu.*

Przyroda na różnych przedmiotach

Włączenie elementów ekologicznych w nauczanie to dobry pomysł nie tylko na poszerzenie wiedzy, ale także na rozwijanie postawy wrażliwości na siebie, innych i otoczenie, w którym przyszło nam żyć.

Wystarczy drobna zmiana optyki i może się okazać, że fraszka Jana Kochanowskiego *Na lipę* stanie się źródłem refleksji nad relacjami między człowiekiem i przyrodą. Czytana w parku czy w lesie podczas spaceru z uczniami pozwoli doświadczyć, czym są *shinrin-yoku*, czyli *kąpiele leśne* i jak terapeutyczny wpływ mają na psychikę ludzką. Szkoła ma nie tylko przekazywać wiedzę, ale też – w duchu pedagogiki przeżyć – kształtować umiejętność wdrożenia zdobytego doświadczenia w życie.

W świat drzew powoli nam wejść „Pan Tadeusz” Adama Mickiewicza, a szczególnie słynna rozmowa o przyrodzie, którą toczyli Tadeusz, Telimena i Hrabia. Korzystając z *Ilustrowanego inwentarza drzew* Virginie Aladjidi z ilustracjami Emmanuelle Tchoukriel, możemy zobaczyć drzewa, o których mówią bohaterowie i sami opowiedzieć się po którejś ze stron literackiego sporu (*nota bene* kształtując umiejętności retoryczne!). Gdy weźmiemy biologa do pary, mamy szansę rozmawiać o bioróżnorodności i na podstawie Mickiewiczowskiego opisu puszczy wyznaczać schemat pionowej budowy lasu.

Las to faktury, dźwięki i zapachy... Na takim spacerze wspólnie z nauczycielem plastyki uczniowie mogą, wykorzystując technikę frotażu (odcisków), tworzyć piękne prace plastyczne. Kora, liście, patyki i kamienie oraz ziemia mogą stać się budulcem landartowych kompozycji.

Fot. S. Kilanowska-Meczykowska

Zdjęcie z warsztatów *Blżej ziemi* – land art przeprowadzonych przez Magdalenę Hinz-Wójcicką w CEN 11 września 2020 r.

Poszukaj inspiracji w artykule pt. **Arteterapia w mojej pracy** autorstwa Magdaleny Hinz-Wójcickiej, opublikowanym w „Edukacji Pomorskiej” nr 102 (52) na str. 13-15: <https://tiny.pl/9nlwl>.

Wycieczka do lasu to szansa na kształcenie uważności dźwiękowej, wsłuchanie się w środowisko, wystawienie uszu na każdy otaczający nas dźwięk – szumy, szelesty, śpiewy i chrobotania, których na co dzień nie dostrzegamy.

LAND ART FESTIWAL – odbywający się od 2011 r. festiwal organizowany przez Fundację Latająca Ryba i Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego. Więcej informacji: <http://landart.lubelskie.pl>.

W stronę zachwytu

Kwintesencją nowego spojrzenia na relacje między światem natury i człowieka, ale także połączenia dyscyplin naukowych, jest twórczość Urszuli Zajączkowskiej – botaniczki i poetki, pracownika naukowego w Samodzielnym Zakładzie Botaniki Leśnej Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego oraz artystki, która otrzymała nagrodę za film *Metamorphosis of Plants*, nawiązujący do tekstów J. W. Goethego.

Biologia w szkole obrzydła (tę naukę) i zredukowała do cyklu fotosyntezy. Co za bzdura! A gdzie zachwyty? (...) A gdzie w tym wszystkim miejsce na własny punkt widzenia, myślenie? Bardzo tego w szkolnej praktyce mało, albo nie ma w ogóle, chociaż właśnie w tym tkwi cała nadzieja na rozwój człowieka.

Łączmy więc dyscypliny, szukajmy inspiracji u siebie nawzajem, budźmy zachwyty w sobie i u naszych uczniów. ■

Przyroda w dziełach Wielkich Mistrzów malarstwa inspiruje

Jasmine Al-Douri,
nauczyciel doradca metodyczny CEN ds. plastyki

W poszukiwaniu inspiracji...

Każdego roku oczekuję niecierpliwie na wspaniałą porę roku, która swoją naturą i barwą zachwyca. Wiosna, bo o niej mowa, niesie ze sobą powiew pozytywnych emocji, marzeń oraz nastroju. Wprowadza nadzieję w życie człowieka. Roztacza piękno barw i daje ukojenie wewnętrzne. Ptaki swym śpiewem sprawiają, że każdy delektuje się chwilą. Troski ulatują i pozostają w nas wyłącznie dobre myśli.

Wiosna staje się dla mnie cudownym tematem, który wykorzystuję podczas lekcji plastyki. To temat bardzo bogaty w możliwości twórczych działań na wszystkich poziomach kształcenia. Jest ważny nie tylko plastycznie, ale również psychologicznie. Aktywności plastyczne rozwijają koncentrację w obszarze twórczego działania. Jest to istotne, ponieważ zmienia naszą perspektywę i postrzeganie. Przenosi nas w inny rzeczywistości, a może nawet nierzeczywisty świat, pełen wrażliwości, estetyki oraz czystości barw i muzyki. Wszystko na nowo budzi się do życia.

Plastyka niesie ze sobą łagodność formy, pozwala oderwać się od rzeczywistości szkolnej, co w obecnej sytuacji spełnia rolę terapeutyczną. Lekcja plastyki to chwila wytchnienia i ekspresji twórczej. Pozwala rozwinąć wrażliwość estetyczną i umiejętności manualne. Powinna być niespodzianką, zaskakiwać różnorodnością – tak w przypadku materiałów oraz narzędzi, jak i podejmowanych tematów. Dlatego w poszukiwaniu inspiracji sięgam po sztukę Wielkich Artystów, zarówno kiedy temat wydaje się bardzo prosty oraz lekki w odbiorze, jak i wówczas, gdy jest ciężki czy trudny do interpretacji. Staram się rozbudzić u moich uczniów chęć i motywację do kreatywnych działań.

Proces tworzenia prac plastycznych podczas lekcji

Inspiracja obrazami Wielkich Artystów: Claude'a Moneta i Alfreda Sisleya

Temat *wiosna* wyraźnie, mocno i wspaniale przedstawiają impresjoniści. Dzieła tych Wielkich Artystów nakierowane są na uczucia oraz emocje. Idealnie komponują się z pięknem rozwijającej się przyrody, pobudzając naszą wyobraźnię. Do moich lekcji plastyki wybrałam dwóch wspaniałych artystów malarzy: Alfreda Sisleya oraz Claude'a Moneta.

Alfred Sisley był francuskim malarzem, który u boku Claude'a Moneta tworzył swoje pejzaże okolic Paryża oraz podparyskich miasteczek. Malował głównie pejzaże jesienne i zimowe, w odróżnieniu od Claude'a Moneta, którego prace były przesycone letnią, pełną słońca atmosferą. Wśród prac Sisleya znajdują się jednak także pejzaże wiosenne i letnie. Do końca życia zachował wierność założeniom impresjonizmu i nie próbował eksperymentów z innymi kierunkami w malarstwie. Alfred Sisley był mało znany za życia i zmarł w samotności, jego prace stały się popularne dopiero po śmierci artysty. *Sad wiosną*, *Łąka* czy *Wioska w okolicach Paryża* Alfreda Sisleya za każdym razem są wspaniałą inspiracją do wyrażania ekspres-

sji twórczej przez moich uczniów. Jego prace urzekają swoim kolorem i wiejskim detalem.

Claude Monet utrzymywał kontakty z licznymi malarzami. Z Alfredem Sisleyem razem wyjeżdżali na plenery. Obrazy malowane w plenerze, w naturalnym oświetleniu, były nowatorskie i charakterystyczne dla impresjonistów. Do najbardziej inspirujących prac Claude'a Moneta należą *Japoński mostek*, *Nenufary*, *Ogród w Giverny* czy *Kobieta z parasolem*.

Tych kilka słów opisujących sylwetki artystów jest moim sposobem na wprowadzenie uczniów w świat Wielkich Impresjonistów.

Przyroda i sztuka...

Wiosna zawsze mnie inspiruje i dobrze prowadzi w kierunku rozwijania motywacji oraz kreatywnych działań moich uczniów. Wiosna zawitała na moje lekcje plastyki. Stała się inspiracją, ale przede wszystkim elementem, który mocno uwrażliwia i skłania do indywidualnego myślenia. Jest wyznacznikiem estetycznego wykonania pracy plastycznej.

Na realizację omawianego tematu przeznaczyłam 2 godziny dydaktyczne. Czy to klasa IV, czy VII, temat jest taki sam: *Wiosna Wielkich Artystów inspiruje*.

Zajęcia dzielę na dwa spotkania. Podczas pierwszej lekcji, tuż po teoretycznym wprowadzeniu w świat impresjonistów, przedstawiam wybrane prace A. Sisleya i C. Moneta. Wykorzystuję w tym celu rzutnik i proponuję, aby uczniowie sami spróbowali znaleźć dla siebie jak najlepsze dzieło do własnej działalności plastycznej, by mieli większy wybór i szersze spojrzenie na prace Wielkich Artystów. Nie ograniczam swobody moim uczniom w ich działaniach artystycznych. Po wyszukaniu obrazu, który najbardziej im odpowiada, uczniowie wykonują szkic ołówkiem na dużym formacie: A3. Z jednej strony pracy podpisują i notują, jakim obrazem się inspirowali. Po przekręceniu kartki na drugą stronę podejmują działania

Prace plastyczne wykonane przez uczniów klasy VI VII, fot. J. A. Dourit

Prace plastyczne wykonane przez uczniów klasy V

plastyczne. Po wykonaniu indywidualnego szkicu każdy uczeń oddaje do nauczyciela swoją pracę – w teczce czekają na nasze kolejne spotkanie.

W trakcie drugiej lekcji moi uczniowie dokonują barwnych działań plastycznych. Wykorzystują przygo-

towane przeze mnie przed lekcją materiały i narzędzia: różnego rodzaju pędzle oraz farby akwarele. Podczas tej lekcji każda osoba tworzy swoją pracę plastyczną, wykorzystując do tego uprzednio wykonany szkic. Każdy uczeń maluje swoją pracę, potem odkłada ją do wyschnięcia i sprząta swoje stanowisko pracy. W trakcie wykonywania pracy plastycznej panuje skupienie. Od czasu do czasu są zadawane pytania w rodzaju: *czy dobrze? czy można wykonać tło? dlaczego ta kartka jest pofalowana? czy coś jeszcze można dodać? czy kolory mają być jak w oryginalnym dziele artysty?* Uwielbiam ten czas ekspresji twórczej, kiedy mogę obserwować, jak młodzi ludzie wchodzą w świat wyobraźni, koncentrując się na wykonywanych czynnościach plastycznych. Cudowne uczucie dla nauczyciela, kiedy dostrzega zadowolenie i zachwyt uczniów z wykonania indywidualnej pracy.

Zapraszam do spojrzenia na prace, które powstały podczas dwóch godzin zajęć plastyki dot. przyrody w sztuce, która nas inspiruje, wykonane akwarelą przez uczniów klas VI i VII oraz prace wykonane z bibuły przez uczniów kl. V ze Szkoły Podstawowej nr 86 w Gdańsku. Przy wyborze prac kierowałam się chęcią ukazania różnorodności uczniowskich spojrzeń na temat wiosny.

Prace plastyczne wykonane przez uczniów klasy V, fot. J. Al-Douri

Sztuka i przyroda w praktyce. Metody pracy z wychowankami młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii

Publikacja [dostępna nieodpłatnie pod adresem: <https://tiny.pl/9nI7v>] powstała w ramach współpracy Wydziału Resocjalizacji i Socjoterapii ORE z Zachętą – Narodową Galerią Sztuki. Adresowana jest przede wszystkim do nauczycieli i wychowawców pracujących w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i młodzieżowych ośrodkach socjoterapii jako swoista prezentacja dobrej praktyki w zakresie wykorzystania sztuki współczesnej w pracy z wychowankami o szczególnych potrzebach edukacyjnych i emocjonalnych. W tekście przedstawiono z obu perspektyw doświadczenia we współpracy placówki oświatowo-wychowawczej z instytucją promującą kulturę i sztukę. Autorki w sposób szczególny zwróciły uwagę na wychowawczy i terapeutyczny aspekt zajęć motywujących młodzież do obcowania z różnymi formami sztuki w kontekście jej różnorodnych związków z przyrodą i ekologią. Czytelnicy znajdą w tekście propozycje zadań dla wychowanków oraz inspiracje do własnych działań w tym obszarze.

źródło: www.ore.edu.pl

CENne informacje

Nauczyciele doradcy metodyczni CEN

oprac. Irmina Buczek,
nauczyciel konsultant CEN ds. fizyki i chemii

NAUCZYCIEL DORADCA METODYCZNY DS. BIOLOGII

Beata Szymczak
b.szymczak.doradca@cen.gda.pl
konsultacje: czwartek 8.00-11.00

NAUCZYCIELE DORADCY METODYCZNI DS. EDUKACJI Wczesnoszkolnej

Ewa Jura-Ilis, Aleksandra Kaczmarska
e.jura.doradca@cen.gda.pl
a.kaczmarska.doradca@cen.gda.pl
konsultacje: wtorek 13.30-15.30
konsultacje: wtorek 12.30-14.30

NAUCZYCIEL DORADCA METODYCZNY DS. FIZYKI

Tomasz Kacik
t.kacik.doradca@cen.gda.pl
konsultacje: wtorek 15.15-17.15

NAUCZYCIEL DORADCA METODYCZNY DS. JĘZYKA POLSKIEGO

Anna Listewnik
a.listewnik.doradca@cen.gda.pl
konsultacje: czwartek 15.00-16.30

NAUCZYCIEL DORADCA METODYCZNY DS. PODSTAW PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Piotr Gwit
p.gwit.doradca@cen.gda.pl
konsultacje: środa 14.30-16.30

NAUCZYCIEL DORADCA METODYCZNY DS. JĘZYKA ANGIELSKIEGO

Dorota Suchacz
d.suchacz.doradca@cen.gda.pl
konsultacje: środa 16.30-18.00

NAUCZYCIEL DORADCA METODYCZNY DS. PLASTYKI

Jasmine Al-Douri
j.al-douri.doradca@cen.gda.pl
konsultacje: poniedziałek 8.00-10.00

NAUCZYCIELE DORADCY METODYCZNI DS. RELIGII

Anna Hochleitner, Teresa Michalska
a.hochleitner.doradca@cen.gda.pl
t.michalska.doradca@cen.gda.pl
konsultacje: wtorek 10.30-15.30
konsultacje: środa 12.00-14.00

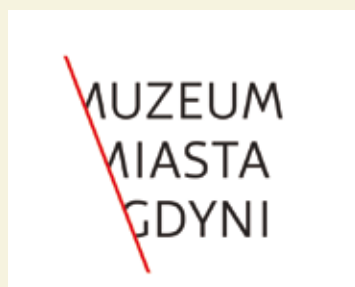
NAUCZYCIEL DORADCA METODYCZNY DS. WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO

Agata Majkowska
a.majkowska.doradca@cen.gda.pl
konsultacje: wtorek 16.00-18.00

NAUCZYCIEL DORADCA METODYCZNY DS. WYCHOWANIA FIZYCZNEGO

Wioletta Bejger
w.bejger.doradca@cen.gda.pl
konsultacje: czwartek 13.00-15.00

A to historia! – czytanie książek dla dzieci

Ilustracje pomagają czytelnikowi wyobrazić sobie konkretną historię. Pomagają również dokładniej określić charakter postaci czy przedmiotów, o których opowiada autor. Jednak ilustracja nie jest jedynym portalem do bajkowego świata. Najlepszym bowiem jest nasza wyobraźnia. W ten niesamowity świat wyobraźni będziemy przenosić się w każdą drugą środę miesiąca o godzinie 11.00 [w siedzibie **Muzeum Miasta Gdyni**]. Zapisy oraz wszelkie pytania dotyczące dostępności terminów można kierować do koordynatorki, Patrycji Wójcik, mailowo: p.wojcik@muzeumgdynia.pl. Na wydarzenie zapraszamy dzieci wieku przedszkolnym oraz z klas I-III szkół podstawowych wraz z opiekunami.

źródło: <https://muzeumgdynia.pl>

forum edukacyjne

Szkolne zespoły reagowania kryzysowego

Łukasz Franków,

nauczyciel konsultant CEN ds. pomocy psychologiczno-pedagogicznej

Kryzys. Słowo używane w wielu różnych obszarach naszego życia.

Od prywatnego, wewnętrznego, do państwowego, a nawet globalnego. W zależności od kontekstu, w jakim jest użyte, może być różnie rozumiane. Czym innym będzie kryzys doświadczany indywidualnie przez człowieka w trakcie choroby, po wypadku komunikacyjnym, pożarze albo śmierci bliskiej osoby. Czym innym będzie kryzys ekonomiczny, energetyczny, militarny, w którym znajduje się państwo jako organizacja polityczna. A jeszcze czym innym będzie kryzys klimatyczny czy śmieciowy który dotyczy całej planety. Mimo różnic w sytuacjach, w których używa się tego słowa, cechą wspólną jest stan doświadczania barier, trudności czy nawet całkowitego braku możliwości zaspakajania podstawowych potrzeb. Mówimy tu o doświadczaniu zdarzenia lub stanu zagrażającego istnieniu człowieka, grupy, organizacji. Dlatego też skojarzenia ze słowem kryzys są zazwyczaj negatywne. Postrzegany jest on jako sytuacja trudna, szkodliwa, mocno obciążająca – nie tylko fizycznie (jeśli dojdzie do wypadku), ale także, a może i przede wszystkim psychicznie. Wiąże się z takimi emocjami, jak strach, złość oraz poczucie zagrożenia i niepewności.

Sytuacja kryzysowa jest trudna nie tylko dla osoby, która jej doświadcza, ale także dla tej, która udziela pomocy. Prowadzenie interwencji kryzysowej wiąże się z doznawaniem różnych obciążeń emocjonalnych oraz fizycznych, gdyż w samym założeniu stanowi ona zespół działań interdyscyplinarnych, czyli takich, których realizacja będzie wymagała współpracy z osobami i/lub instytucjami o różnych kompetencjach. W warunkach szkolnych jednemu nauczycielowi trudno będzie ten postulat zrealizować.

Zarządzanie sytuacją kryzysową to nie tylko działania związane z opanowaniem kryzysu i przywracaniem stanu sprzed jego wystąpienia, ale także przygotowanie ludzi czy organizacji na możliwość zaistnienia takiej sytuacji. I tu także bardziej efektywne będzie działanie zespołowe niż indywidualne.

Wymienione wyżej czynniki stanowią przesłanki do sformułowania wniosku, że tym, co może pomóc szkole i poszczególnym nauczycielom w sprawnym zarządzaniu sytuacją kryzysową oraz prowadzeniu interwencji kryzysowej w bardziej komfortowych warunkach jest tworzenie szkolnych zespołów reagowania kryzysowego. Aby jednak stworzyć zespół, który będzie działał w sposób nie tylko teoretyczny, ale przede wszystkim praktyczny, potrzebne będzie zapoznanie zarówno rady pedagogicznej, jak i pracowników niepedagogicznych z zaletami jego

funkcjonowania. Chyba najlepiej będzie użyć do tego przykładu trudnej sytuacji, która pojawiła się w danej szkole i wspólnie przeanalizować jej przebieg, przyczyny oraz efekty. Odwołać się do emocji, działań czy reakcji, jakie towarzyszyły poszczególnym osobom w szkole i uświadomić sobie, o ile łatwiej i efektywniej można by było się z nią uporać, gdybyśmy działali wtedy jako zespół – zespół ludzi świadomie dobranych i postępujących według ustalonych zasad.

W skład takiego zespołu powinny wchodzić osoby, które przede wszystkim tego chcą. Oczywiście początkowo może być z tym problem, gdyż każdy ma swoje zadania i często czuje się przeciążony pracą, więc może nie chcieć brać na siebie kolejnych obowiązków. Warto jednak porozmawiać indywidualnie z pracownikami, gdyż może okazać się, że część z tych zadań już wykonują, tylko należy je dobrze skoordynować, aby w pełni wykorzystać ich potencjał i aby efekty nie uległy rozproszeniu. I tak, np. pracownik sekretariatu, który na co dzień odbiera i łączy rozmowy telefoniczne, może koordynować prace zespołu w zakresie komunikacji z innymi instytucjami, rodzicami lub być pierwszą osobą, z którą kontaktują się służby po przybyciu do szkoły, kiedy dojdzie do wypadku. W doborze członków zespołu ważne bę-

dzie określenie celów jego działania i kompetencji osób, które umożliwią realizację celów. Istotne będzie spojrzenie na sytuację kryzysową z maksymalnie szerokiej perspektywy i uwzględnienie jak największej liczby czynników czy okoliczności, które mogą wpłynąć na powstanie, przebieg i złagodzenie skutków kryzysu.

Skład szkolnego zespołu reagowania kryzysowego

Przykładowe zadania pracowników szkoły:

1. Nauczyciele:

- Obserwacja uczniów pod kątem występowania problemów wymagających specjalistycznego wsparcia.
- Informowanie uczniów o zaistnieniu sytuacji kryzysowej i podejmowanych działaniach.
- Towarzyszenie osobom poszkodowanym lub znajdującym się w stanie szoku.
- Monitorowanie sytuacji uczniów dotkniętych kryzysem po jego ustaniu.
- Stwarzanie sytuacji, w których uczniowie mogą podejmować pożądaną społecznie aktywność.

2. Psycholog, pedagog:

- Udzielanie wsparcia psychologicznego potrzebującym go uczniom i nauczycielom.
- Koordynowanie działań dotyczących pomocy psychologicznej w ramach prowadzonej interwencji.
- Pozyskiwanie aktualnych, sprawdzonych informacji o przebiegu sytuacji kryzysowej.
- Utrzymywanie stałego kontaktu z nauczycielami i wychowawcami.
- Organizowanie wsparcia innych instytucji.
- Prowadzenie ewidencji uczniów potrzebujących pomocy, ustalanie priorytetów, wydawanie zaleceń i rekomendacji.
- Informowanie rodziców o stanie ich dzieci oraz zalecanych formach pomocy.
- Edukowanie rodziców oraz nauczycieli z zakresu reakcji emocjonalnych oraz potrzeb osoby w kryzysie.

- Udzielanie wsparcia pracownikom szkoły.

3. Dyrektor:

- Powołanie szkolnego zespołu reagowania kryzysowego i monitorowanie jego prac.
- Oficjalne wprowadzanie wypracowanych procedur postępowania.
- Wyznaczenie osoby odpowiedzialnej za kontakt z mediami.
- Przygotowywanie oficjalnych oświadczeń oraz informacji dla mediów.
- Pozostawanie w stałym kontakcie z członkami SZRK.
- Uczestnictwo w ewaluacji przeprowadzonych działań interwencyjnych.
- Tworzenie zasad współpracy szkoły z instytucjami wspierającymi i interwencyjnymi.
- Reprezentowanie szkoły w kontaktach z innymi instytucjami.
- Organizowanie szkoleń dla nauczycieli i członków SZRK.

4. Sekretariat:

- Przekazywanie członkom SZRK informacji o miejscu oraz terminach spotkań.
- Informowanie służb interwencyjnych o rozkładzie budynku, przeprowadzanie ich do miejsca zdarzenia, zapewnianie łatwego dostępu do poszkodowanych.
- Dostarczanie członkom SZRK danych teleadresowych oraz innych niezbędnych informacji, potrzebnych do prowadzenia jego działalności.
- Odbieranie telefonów, e-maili i przesyłek pocztowych oraz kierowanie ich do właściwych osób.
- Gromadzenie informacji o formach doskonalenia członków SZRK.

Specjaliści zajmujący się badaniem i typologią sytuacji kryzysowych stosują różne kryteria oraz podziały. Np. S. Black podzielił sytuacje kryzysowe na: *znane nieznanne* i *nieznane nieznanne*. Pierwsze to wszystkie te sytuacje, które mogą się wydarzyć lub nawet wcześniej czy później się wydarzą, nie wiadomo tylko, kiedy (np. wypadki komunikacyjne). A drugie to takie, które potencjalnie mogą się wydarzyć, ale nie muszą i czas ich pojawienia się także jest trudny do przewidzenia (np. katastrofy naturalne). Coś, co jednak łączy obie te kategorie to fakt, iż zarówno do jednej, jak i do drugiej sytuacji można, a nawet należy się przygotować. ■

Kształcenie nauczycieli języka kaszubskiego

Lucyna Radziwińska,
starszy specjalista CEN ds. języka kaszubskiego

Edukacja kaszubska to unikatowy projekt kulturowy, to swoistego rodzaju fenomen edukacji mniejszościowej w skali kraju i Europy Środkowej. To właśnie język jest najważniejszym elementem kultury kaszubskiej, dlatego jego znajomość jest niezwykle istotna, aby kultura ta trwała i się rozwijała. Na fali przemian ustrojowych po 1989 r. i w wyniku demokratyzacji życia w Polsce udało się uruchomić proces oficjalnego wprowadzania języka kaszubskiego do nauczania w szkołach. Początki tego procesu nie były łatwe i tu ogromną rolę odegrało środowisko Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, którego działania na rzecz wszechstronnego rozwoju edukacji zawsze należały i należą do priorytetowych. Od początku musiano przezwyciężyć wiele przeciwności organizacyjnych, kadrowych, materialnych oraz mentalnych. Trzeba było przekonać rodziców, dzieci, ale przede wszystkim samych nauczycieli, że warto, że należy zrobić wszystko, co tylko możliwe, aby zachować język kaszubski. Niestety historia spowodowała przerwanie przekazu międzypokoleniowego kaszubszczyzny i zdawano sobie sprawę, że bez systemowego działania *rodnô mòwa* zaniknie.

Ważną datą dla rozwoju edukacji kaszubskiej jest rok 1991. To właśnie wtedy ukazała się *Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty*, gdzie zgodnie z art. 13. szkoła i placówka publiczna umożliwia uczniom podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, a w szczególności naukę języka oraz własnej historii i kultury (Dz. U. z 2016 r., poz. 1943, z późn. zm.). I od tego momentu w pierwszych placówkach oświatowych pojawiła się nauka *rodnô mòwë* – koło edukacyjne zaczęło się kręcić. W tym czasie dobry przykład tego, że warto działać na rzecz ochrony i rozwoju języka kaszubskiego, dały dwie szkoły, położone na dwóch różnych krańcach Kaszub, jak i reprezentujące dwa różne poziomy edukacyjne: Szkoła Podstawowa w Głodnicy i Kaszubskie Li-

Fot. A. Węgner, archiwum ZGZKP

ceum Ogólnokształcące w Brusach. Ramy organizacyjne zostały określone w rozporządzeniu MEN z 24 marca 1992 r. w sprawie organizacji kształcenia umożliwiającego podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów. *Te stałe lekcje – mimo braku kadry z odpowiednim wykształceniem, programów, podręczników i innych pomocy dydaktycznych – nie trafiły na ugor, wśród nauczycieli było bowiem sporo Kaszubów, którzy działali w Zrzeszeniu, znali historię Kaszubów, a używając domowej mowy, czytali i w jakimś stopniu pisali w języku literackim. W swojej pracy nauczycielskiej i społecznej dzielili się swoim zamiłowaniem do kaszubszczyzny z uczniami.*¹

Proces wprowadzania kaszubskiego do szkół był procesem powolnym, trzeba było pokonać wiele różnych trudności. Jedną z pierwszych i najważniejszych spraw do rozwiązania był brak profesjonalnej kadry. Na początku lat 90. XX w. kaszubskiego w szkole uczyli nauczyciele-pasjonaci, którzy swoją wiedzę zdobywali sami, m.in. z artykułów zawartych w miesięczniku społeczno-kulturalnym „Pomerania” czy uczestnicząc w wydarzeniach

¹ C. Obracht-Prondzyński, J. Pomierska, Ł. Grzędzicki, *Kaszubi w III RP. Polityka-prawo-edukacja-tożsamość. Kaszëbi w III RP. Pòlitika-prawò-edukacjò-juwemota*, Gdańsk-Gduńsk 2019. s. 120.

Nauczyciele
biorący udział
w konferencji
metodycznej
na Uniwersytecie
Gdańskim (2014)

Fot. A. Węgner, archiwum ZGZKP

Fot. A. Węgner, archiwum ZGZKP

organizowanych przez ZKP. Trzeba było przygotować zorganizowane kształcenie nauczycieli, a to udało się dzięki zaangażowaniu i współpracy wielu środowisk: Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, Uniwersytetu Gdańskiego, Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku, Kuratorium Oświaty w Gdańsku czy Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Pierwszą formą kształcenia było Studium Wiedzy o Pomorzu powstałe na Uniwersytecie Gdańskim we współpracy z Wojewódzkim Ośrodkiem Kultury. Odbyły się jego trzy edycje (pierwsza rozpoczęła się w 1982 r. pod kier. prof. Jerzego Tredera). Następnie Instytut Pedagogiki UG powołał Studium Edukacji Regionalnej i Alternatywnej. Tu również odbyły się trzy edycje: w Sierakowicach, Wejherowie i Kościerzynie (I edycja ruszyła w 1995 r. pod kier. prof. Kazimierza Kossak Głowczewskiego). Te formy kształcenia nauczycieli wciąż były niewystarczające, ponieważ nie dawały pełnych kwalifikacji do nauczania języka kaszubskiego. Krokiem milowym okazało się uruchomienie w 2001 r. Podyplomowego Studium Przedmiotowo-Metodycznego Nauczania Języka (Instytut Filologii Polskiej UG i Kolegium Kształcenia Nauczycieli Języków Obcych UG) i w tym momencie rozpoczęło się zorganizowane kształcenie kadr nauczycielskich do nauczania języka kaszubskiego.¹

Obecnie nauczyciele mogą zdobywać kwalifikacje do nauczania języka kaszubskiego poprzez różne formy kształcenia i doskonalenia. Paragraf 14 ust.1 i 2 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 sierpnia 2017 w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczyciela (Dz. U. z 2020 r. poz. 1289) określa, że kwalifikacje do nauczania języka kaszubskiego posiada osoba, która ma wymagane kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela, a ponadto zna język kaszubski, w którym naucza lub prowadzi zajęcia. Znajomość języka kaszubskiego potwierdza się stosownym dyplomem lub orzeczeniem wydanym przez właściwe stowarzyszenie mniejszościowe lub etniczne (Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 16 czerwca 2005 r. w sprawie dyplomów, zaświadczeń lub certyfikatów potwierdzających znajomość języka pomocniczego Dz. U z 2005 nr 119 poz. 1013).

Jedną z trzech możliwości zdobycia uprawnień do nauczania języka regionalnego – kaszubskiego w szkołach są studia podyplomowe, które *nie tylko intensyfikują używanie standaryzowanej kaszubsz-*

*czyzny literackiej; trysemestralny okres nauki pozwala uzupełnić wiedzę z historii Kaszubów, historii literatury, historii języka, antropologii, kultury, edukacji regionalnej i dydaktyki, przy czym większość zajęć odbywa się w małej grupie pozwalającej na zastosowanie warsztatowych metod pracy. Program studiów odpowiada standardom kształcenia nauczycieli i potrzebom regionu w tym obszarze doskonalenia zawodowego*². W ofercie kształcenia Uniwersytetu Gdańskiego, na Wydziale Filologicznym, znajdziemy propozycję trysemestralnych studiów podyplomowych *Nauczanie języka kaszubskiego* (350 godzin i praktyka, program dr Justyna Pomierska). Studia mają na celu pogłębienie wiedzy i uzupełnienie umiejętności nauczycieli (absolwentów studiów II stopnia posiadających uprawnienia do nauczania w szkole) i przygotowanie merytoryczne oraz dydaktyczne do nauczania kolejnego przedmiotu: język regionalny – język kaszubski.³

Ofertę studiów podyplomowych znajdziemy również w Akademii Pomorskiej w Słupsku, w Instytucie Filologii: *Kwalifikacyjne metodyczno-kulturoznawcze nauczanie języka kaszubskiego* (kierownik: prof. Adela Kuik-Kalinowska). Studia podyplomowe kwalifikacyjne o profilu kulturoznawczo-metodycznym w zakresie nauczania języka kaszubskiego są kierowane do nauczycieli posiadających dyplom ukończenia studiów pierwszego stopnia (licencjat) lub studiów drugiego stopnia (magisterium) dowolnego kierunku kształcenia, którzy znają w mowie i piśmie język kaszubski.⁴

Drugą możliwość zdobycia kwalifikacji do nauczania języka kaszubskiego daje kierunek etnofilologia kaszubska, który został uruchomiony na Uniwersytecie Gdańskim w 2014 r. Był to efekt starań władz Wydziału Filologicznego, grona naukowców-kaszubologów oraz środowiska zrzeszeniowego. Pierwsza rekrutacja na kierunek etnofilologia kaszubska (2013) zakończyła się niepowodzeniem ze względu na limit przyjęć (standardowy) – 25 osób. W 2014 r. dzięki pozyskaniu dotacji (MAiC) studia uruchomiono. Dotychczas kierunek skończyły 3 roczniki, tj. 17 absolwentów. W roku akademickim 2020/21 studiowało 16 osób (nie ma III roku, bo w roku akademickim 2018/19 kierunek nie został uruchomiony), a w roku 2021/2022 do tego grona dołączył kolejny nowy rocznik. Jak podkreśla przewodnicząca rady programowej kierun-

1 Szerzej o historii edukacji kaszubskiej pisano w: „Edukacja Pomorska” nr 64/65, 2014 – edukacja kaszubska stanowiła temat przewodni numeru, artykuły opracowała Renata Mistarz, nauczyciel konsultant CEN w Gdańsku; C. Obracht-Prondzyński, J. Pomierska, Ł. Grzędzicki, *Kaszubi w III RP. Polityka-prawo-edukacja-tożsamość. Kaszubi w III RP. Polityka-prawo-edukacja-już wernota*, Gdańsk-Gduńsk 2019 – rozdział *Nowy wymiar edukacji*, s. 118-222; *Edukacja kaszubska. Tradycje, aktualność, perspektywy*, red. A. Kuik-Kalinowska, D. Kalinowski, Gdańsk-Słupsk 2012 – zwłaszcza artykuł W. Lew-Kiedrowska *Jak na Kaszëbach Tatczëznë ùczëlë*, s. 33-43.

2 C. Obracht-Prondzyński, J. Pomierska, Ł. Grzędzicki, *op. cit.*, s. 198.

3 Więcej o programie na stronie internetowej UG w zakładce dotyczącej oferty kształcenia: https://old.ug.edu.pl/oferta_ksztalcenia/studia_podyplomowe/33567/sp_nauczanie_jezyka_kaszubskiego.

4 Więcej o programie na stronie AP: <https://rekrutacja.apsl.edu.pl/rekrutacja/oferta/podyplomowe/kwalifikacyjne-metodyczno-kulturoznawcze-nauczania-jezyka-kaszubskiego>.

ku, dr Justyna Pomierska, *etnofilologia kaszubska to kierunek wyjątkowy w skali Polski. Główny trzon kształcenia tworzy praktyczna nauka języka kaszubskiego wzbogacona o kształcenie kulturowe (wyjazdy w teren) i podstawowe wykształcenie filologiczne (językoznawstwo, literaturoznawstwo, poetyka). Uzupełnienie filologii historią Pomorza i wiedzą z zakresu nauk społecznych (wiedza o kulturze, socjologia, psychologia i pedagogika dla nauczycieli) tworzy unikatowy projekt edukacyjny. Program studiów pozwala na kształcenie przyszłych nauczycieli oraz dziennikarzy w mediach lokalnych, działaczy kultury, edytorów, korektorów w redakcjach prasowych i w wydawnictwach. Realizację tego modułu umożliwiła ścisła współpraca z interesariuszami zewnętrznymi: Zrzeszeniem Kaszubsko-Pomorskim, Kaszubskim Uniwersytetem Ludowym w Wieżycy oraz Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie.*¹

Trzecią możliwością zdobycia uprawnień do nauczania języka jest przystąpienie do egzaminu eksternistycznego ze znajomości kaszubskiego przed Zespołem Orzekającym działającym przy Zarządzie Głównym Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego (przewodniczący: prof. Marek Cybulski). Zespół, na podstawie otrzymanego wyniku z egzaminu pisemnego i ustnego, przyznaje czasowe (na okres 1 rok, 3 lata lub 5 lat) uprawnienia do nauczania języka kaszubskiego. Jest to wyjście awaryjne, kiedy z przyczyn losowych w szkole brakuje nauczyciela, bo

1 Więcej informacji o omawianym kierunku studiów znajduje się na stronie internetowej UG: https://fil.ug.edu.pl/wydzial_filologiczny/instituty/institut_filologii_polskiej/etnofilologia_kaszubska.

pomimo już działającego systemu kształcenia nauczycieli, nadal często borykamy się z brakiem *szkółnych*. Oczywiście kolejnym krokiem osób otrzymujących czasowe uprawnienia jest podjęcie studiów podyplomowych albo podjęcie studiów na kierunku etnofilologia kaszubska.

Podczas dwóch dekad nastąpił nie tylko rozwój ilościowy w dziedzinie nauczania regionalnego, doszło również do jego pogłębienia merytorycznego, a edukacja sama w sobie była zawsze jednym z najistotniejszych elementów zachowania i rozwoju kaszubskiej tożsamości. Nauczanie języka kaszubskiego oraz nauczanie w języku kaszubskim to odpowiedzialne zadania, którym nauczyciele-regionaliści muszą stawić czoła. Nauka historii, kultury, literatury Kaszub musi być atrakcyjna i pasjonująca dla uczniów, a osiągnięcie tego celu wymaga odpowiedniego przygotowania nauczycieli.

Fot. Archiwum ZGZKP

Nauczyciele biorący udział w konferencji metodycznej na Uniwersytecie Gdańskim (2017)

Poradnik metodyczny. Szkoły ćwiczeń w relacji z pandemią. Rozwijanie kompetencji przyrodniczych a edukacja zdalna i hybrydowa w kształceniu zintegrowanym na I etapie edukacyjnym

Poradnik metodyczny dla nauczycieli szkół ćwiczeń [dostępny nieodpłatnie pod adresem: <https://tiny.pl/914zt>], poświęcony rozwijaniu kompetencji przyrodniczych uczniów I etapu edukacyjnego, uczących się w systemie edukacji zdalnej i hybrydowej w warunkach kształcenia zintegrowanego. Zdaniem autorki należy tworzyć wszelkie możliwe okoliczności do doświadczania przez dzieci przeżyć przyrodniczych, estetycznych i artystycznych, naukowych, kulturalnych i społecznych. Trzeba dążyć, aby na zajęciach szkolnych dzieci uczyły się badać i dociekać, ale też marzyć i bawić wyobraźnią. Uczniowie tak przygotowani do życia, będą rozumieli otaczający świat i czuli się jego rzeczywistymi

odpowiedzialnymi uczestnikami. Nauczycielom i rodzicom autorka rekomenduje w pracy na odległość nowatorskie rozwiązania dydaktyczne, narzędzia i przykłady dobrych praktyk.

źródło: www.ore.edu.pl

28 marca 2022 r. w Serwisie Rzeczypospolitej Polskiej (www.gov.pl) ukazała się informacja o dodaniu 2 nowych kierunków realizacji polityki oświatowej państwa w roku szkolnym 2021/2022. Są to:

7. Rozwijanie umiejętności podstawowych i przekrojowych uczniów, w szczególności z wykorzystaniem pomocy dydaktycznych zakupionych w ramach programu „Laboratoria przyszłości”.
8. Doskonalenie kompetencji nauczycieli w pracy z uczniem z doświadczeniem migracyjnym, w tym w zakresie nauczania języka polskiego jako języka obcego.

M.B.-U.

Kształtowanie przedsiębiorczości wśród młodzieży – ujęcie teoretyczne, cz. I

Agnieszka Buś-Bidas

W każdym systemie społeczno-gospodarczym młodzież jest z natury uznawana za nosicieli innowacji, zmiany, kreatywności, skłonności do ryzyka itp., czyli cech, które są nieodzowne do rozwoju i podnoszenia konkurencyjności społeczeństwa.

W Słowniku poprawnej polszczyzny wydawnictwa PWN przedsiębiorczość określa się jako chęć i zdolność do podejmowania różnych działań, zwłaszcza w dziedzinie przemysłu i handlu, pomysłowość, zaradność, obrotność, operatywność [1]. P. Wiatrak proponuje rozpatrywać przedsiębiorczość w trzech aspektach:

- postawa określana w kategoriach indywidualnych cech poszczególnych jednostek, takich jak: zdolności intelektualne, wysoka motywacja osiągnięć, zdolność do abstrakcyjnego myślenia, potrzeba dominacji, umiejętność koncentracji,
- sfera ludzkich działań, takich jak: aktywne uczestnictwo, doskonalenie własnych umiejętności, inicjatywa w organizowaniu warsztatu pracy i wszelka świadoma realizacja zamierzeń, wraz z podejmowaniem czynności minimalizujących pojawiające się ryzyko i ograniczających możliwość ponoszenia strat,
- podejmowanie nowych przedsięwzięć i tworzenie nowych form organizacyjnych [2].

M. Smoleń, po studiach nad pojęciami przedsiębiorczość w literaturze przedmiotu, zauważa że kategoria ma nie tylko wymiar pozaekonomiczny (stanowi wrodzoną cechę osobowości), lecz także ekonomiczny (jest sposobem zachowania i umiejętnością, której można się nauczyć) [3].

A zatem zachowania przedsiębiorcze są syntezą wpływu wewnętrznych zmiennych: psychologicznych i osobowych, a także czynników zewnętrznych w konkretnym miejscu i czasie. Wielowymiarową klasyfikację

czynników rozwoju przedsiębiorczości zaproponowała T. Kraśnicka (tabela 1). Wśród wielu wzajemnie powiązanych konfiguracji czynników centralną pozycję zajmuje osoba przedsiębiorcza, która pragnie dokonać czegoś nowego, asymiluje bezustannie środowisko do swej struktury w tym samym czasie, gdy przystosowuje tę strukturę do środowiska. W konsekwencji humanizacji podlega sam przedsiębiorca, jak i środowisko [4].

Z punktu widzenia przyjętego kierunku rozważań w niniejszym artykule, autorka skoncentruje się na wybranych czynnikach edukacyjnych. Ich rola w stymulowaniu przedsiębiorczości sprowadza się do aktywizacji społecznej, kreowania postaw i zachowań innowacyjnych oraz partycypacji. Procesy edukacyjne realizowane w szczególności na poziomie szkół średnich i wyższych służą także dostarczaniu wiedzy ekonomicznej oraz kształtowaniu umiejętności menedżerskich. Wspierane są także przez ostatni ze wskazanych wymiarów przedsiębiorczości – kontekst kulturowy. Tworzą go przede wszystkim:

- system wartości i przekonań, których źródłem jest religia,
- model rodziny i więzi rodzinnych,
- zaufanie, które według P. Sztompki [5] pozwala nam zredukować tę niepewność i zmniejszyć poczucie ryzyka, umożliwiając podjęcie bardziej swobodnej i skutecznej aktywności, w tym również prowadzić działalność gospodarczą.

Tabela 1. Czynniki rozwoju przedsiębiorczości

Czynniki wewnętrzne	
Personalne	Psychologiczne: <ul style="list-style-type: none"> • percepcja sytuacji problemowej jako okazji • hierarchia potrzeb motywująca do działania • percepcja własnych umiejętności • wewnętrzne poczucie kontroli (wewnętrzsterowność) • innowacyjność (wyznaczoną przez poszukiwanie nowości i kreatywność) • aktywność (nastawienie na działania, wytrwałość, determinacja) Osobowe: <ul style="list-style-type: none"> • indywidualny system wartości • wcześniejsze doświadczenia (w tym, np. zadowolenie z wykonywanej pracy) • umiejętności menedżerskie • wiek • wykształcenie • płeć
Procesu przedsiębiorczego	<ul style="list-style-type: none"> • okazje • decyzje • realizacja przedsięwzięcia • efekty
Organizacyjne	<ul style="list-style-type: none"> • wielkość organizacji i jej forma organizacyjno-prawna • misja i cele organizacji • personel • strukturalizacja elementów i działań • ułatwienia organizacyjne (istotne na etapie tworzenia małych firm, np. franchising, umowy dealerskie itp.) • zarządzanie zasobami ludzkimi • styl zarządzania (przywództwo) • strategię • system komunikowania • kultura organizacyjna • infrastruktura zarządzania (zasoby informacji, nowoczesne technologie przetwarzania danych i komunikowania się itp.)
Czynniki zewnętrzne	
Polityczno-ideologiczne	<ul style="list-style-type: none"> • wolność jednostki, w tym wolność gospodarcza • system władzy politycznej oparty na zasadach demokratycznych • system gospodarki rynkowej
Gospodarcze	<ul style="list-style-type: none"> • segmenty stanu gospodarki: rynek, konkurencja, rynek pracy, kapitałowy i in. • parametry segmentów gospodarki: stopa inflacji, stopa wzrostu gospodarczego, stopa bezrobocia, bilans handlu zagranicznego, natężenie konkurencji i jej zasady, dostęp do kapitału, dostęp do surowców i energii
Edukacyjne	<ul style="list-style-type: none"> • polityka państwa (a także samorządów terytorialnych) w zakresie kształtowania programów nauczania, tworzenia szkół i innych elementów infrastruktury systemu • jakość wykształcenia • dostęp do systemu edukacyjnego, zwłaszcza na poziomie średnim i wyższym (liczba szkół średnich i wyższych, współczynnik skolaryzacji) • rozwój studiów podyplomowych • rozwój kształcenia zawodowego (w tym menedżerskiego), oferowanego przez wyspecjalizowane firmy (np. konsultingowe)

Kulturowe	<ul style="list-style-type: none"> • system wartości i przekonań, które znajdują swoje odzwierciedlenie w przestrzeganiu określonych norm moralnych (w moralności) • tradycje przedsiębiorczości na danym obszarze • klimat sprzyjający (niesprzyjający) przedsiębiorczości • model rodziny i więzi rodzinnych • zaufanie jako zasób kulturowy
-----------	---

Źródło: [6].

Przedmiot podstawy przedsiębiorczości stanowi syntezę wybranych treści z obszaru ekonomii, zarządzania i finansów, poszerzonych o wiedzę z zakresu geografii społeczno-ekonomicznej, politologii, socjologii, psychologii oraz prawa. W ramach lekcji uczniowie poznają podstawowe kategorie, mechanizmy, procesy ekonomiczne oraz ich uwarunkowania instytucjonalne, behawioralne, kulturowe i rynkowe. Treści nauczana obejmują cztery działy wiedzy:

1. Gospodarka rynkowa: przedsiębiorczość w gospodarce rynkowej, gospodarka nakazowo-rozdzielcza i rynkowa, rodzaje rynków, podmioty gospodarki rynkowej, struktury rynkowe, mechanizm rynkowy, fazy cyklu koniunkturalnego, rola państwa w gospodarce, konsument na rynku.
2. Rynek finansowy: pieniądź i jego obieg, instytucje rynku finansowego, formy inwestowania, bank centralny i polityka pieniężna, bankowość komercyjna i spółdzielcza, podatki, ubezpieczenia, umowy bankowe i ubezpieczeniowe, ochrona klienta usług finansowych, etyka w finansach.
3. Rynek pracy: mierniki i wskaźniki, popyt i podaż na rynku pracy, kariera zawodowa, poszukiwanie pracy, rozmowa kwalifikacyjna, formy zatrudnienia, systemy płac, prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy, bhp i organizacja pracy, Państwowa Inspekcja Pracy, związki zawodowe, etyka w pracy.
4. Przedsiębiorstwo: klasyfikacje przedsiębiorstw, biznesplan, otoczenie przedsiębiorstwa, formy organizacyjno-prawne, procedury rejestracji i likwidacji, źródła finansowania działalności, analiza rynku, zarządzanie przedsiębiorstwem, praca zespołowa, marketing, wynik finansowy, formy opodatkowania, księgowość, negocjacje, etyka w biznesie i społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw, funkcjonowanie przedsiębiorstwa.

Zakres przedmiotu jest zgodny z powszechnie przyjmowaną definicją przedsiębiorczości jako kompetencji kluczowej. Uzasadnia to konieczność przyjęcia jego szerokiej koncepcji, w której dzięki wyposażeniu uczniów w wiedzę ekonomiczną i finansową kształtuje się ich umiejętności elastycznego zachowania na rynku pracy i zarządzania oraz rozwija cechy przywódcze. Niezmiernie ważne jest także kształtowanie u uczniów szacunku do wartości będących fundamentem gospodarki rynkowej i społecznie

odpowiedzialnego biznesu, a także postaw etycznych i gotowości do ich przestrzegania w życiu zawodowym i społecznym [7].

Wychowanie do przedsiębiorczości nie może być jednorazowym aktem realizowanym na określonym przedmiocie, lecz procesem, który ma swoje źródło w edukacji szkolnej. K. Chałas twierdzi, że cały proces edukacyjny musi charakteryzować się przedsiębiorczością nauczycieli w kreowaniu sytuacji edukacyjnych – dydaktycznych i wychowawczych.

Przedsiębiorcze działania edukacyjne nauczycieli obejmują m.in.:

- poznanie poziomu postawy przedsiębiorczości i odczucia jej jako wartości;
- wspomaganie wychowanków w poznaniu istoty przedsiębiorczości jako wartości i zrozumienia jej znaczenia w życiu jednostkowym i społecznym człowieka, wartościowaniu sytuacji w aspekcie przedsiębiorczość;
- motywowanie wychowanków do stawiania się człowiekiem przedsiębiorczym;
- wspomaganie wychowanków w urzeczywistnianiu przedsiębiorczości poprzez stwarzanie szans działań autonomicznych, kreatywnych;
- inspirowanie wychowanków do działań animacyjnych w środowisku społecznym na rzecz urzeczywistniania przedsiębiorczości [8].

Edukacja ekonomiczna w szkołach ponadpodstawowych odbywa się obecnie w ramach przedmiotu podstawy przedsiębiorczości i częściowo na trzech innych przedmiotach wywodzących się z obszaru nauk społecznych:

- wiedzy o społeczeństwie, w ramach której realizowane są takie zagadnienia, jak: funkcjonowanie Unii Europejskiej i Organizacji Narodów Zjednoczonych, instytucji prawnych, budżety gospodarstwa domowego, państwa i jednostek samorządu terytorialnego, funkcjonowanie systemu ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych, kształtowane umiejętności w zakresie komunikacji interpersonalnej, asertywności, podejmowania decyzji, rozwiązywania konfliktów, taktyki autoprezentacji;
- historii wraz z elementami historii gospodarczej, w tym gospodarcze i społeczne realia epok, rozwiązania ustrojowe, struktura społeczna i modele życia

gospodarczego państwa Polskiego na przestrzeni wieków i na tle europejskim, postęp techniczny i przemiany kapitalistyczne w Europie i Stanach Zjednoczonych, społeczne i gospodarcze następstwa wojen, kryzysy gospodarcze, procesy integracji w Europie, industrializacja i funkcjonowanie gospodarki planowej w Polsce, proces polskiej transformacji ustrojowej i gospodarczej;

- geografii w zakresie zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego świata, uwarunkowań rozwoju gospodarki światowej, procesów globalizacji, współpracy międzynarodowej, gospodarki opartej na wiedzy, funkcjonowania społeczeństwa i gospodarki Polski, a w szczególności struktury zatrudnienia i bezrobocia, urbanizacji i sieci osadniczej, warunków rozwoju rolnictwa, restrukturyzacji przemysłu, sieci transportowej, atrakcyjność turystycznej, pozytywnych i negatywnych skutków integracji politycznej i gospodarczej na świecie, w tym integracji europejskiej.

Istotne korelacje odnoszą się także do dwóch przedmiotów z obszaru nauk ścisłych: matematyki i informatyki. Na przedmiocie matematyka kształtowane są podstawowe umiejętności związane z rachunkami (np. obliczanie odsetek od lokat bankowych, realnej stopy procentowej, kosztów pracy, salda w handlu zagranicznym). Z kolei w ramach przedmiotu informatyka są rozwijane umiejętności przydatne w pracy zawodowej, jak używanie edytora tekstu (np. do przygotowywania dokumentów biznesowych), arkusza kalkulacyjnego (np. do obliczenia stóp procentowych, odsetek, przygotowania sprawozdania finansowego, biznesplanu), programu do prezentacji (np. multimedialnych), programów graficznych (np. do projektowania logo przedsiębiorstwa, katalogów promocyjnych, wizytówek).

Dokonana przez A. Świątek analiza miejsca podstaw przedsiębiorczości w kształceniu uczniów wykazała, że jest ono różne w zależności od przyjętego kryterium rozpatrywania. Z formalnego punktu widzenia liczba godzin przewidziana na realizację przedmiotu, występowanie wyłącznie w zakresie podstawowym i jego *nienaturalność* składają się na jego niską pozycję. Z punktu widzenia całościowej koncepcji kształcenia ucznia w szkole ponadpodstawowej, rozumianego jako przygotowanie do dorosłego życia, zakres treści przedmiotu podstawy przedsiębiorczości sprawia, że jest on ważny, a wraz z geografiami, wiedzą o społeczeństwie, historią, matematyką i informatyką – predysponowany do realizacji idei holizmu w praktyce szkolnej [9]. W polskiej szkole stosowane są trzy modele kształcenia dla rozwoju przedsiębiorczego ucznia uwzględniające korelację lub integrację międzyprzedmiotową: model jednopredmiotowy (monodyscyplinarny), wielopredmiotowy (multidyscypli-

narny) i międzyprzedmiotowy (interdyscyplinarny) – por. tabela 2.

Tabela 2. Modele kształcenia umożliwiające korelację w praktyce szkolnej

Model jednopredmiotowy	Model wielopredmiotowy	Model międzyprzedmiotowy
<ul style="list-style-type: none"> • integrowanie wiedzy z innych dziedzin na swoim przedmiocie • wzbogacanie własnego przedmiotu o treści innych przedmiotów 	<ul style="list-style-type: none"> • budowanie obrazu całości danego problemu edukacyjnego przez ogląd z różnych punktów widzenia (holizm) • współpraca nauczycieli w zespole międzyprzedmiotowym • dzielenie treści szczegółowych (składowych problemu) pomiędzy przedmioty • brak konieczności synchronizacji nauczania w czasie 	<ul style="list-style-type: none"> • budowanie obrazu całości danego problemu edukacyjnego przez ogląd z różnych punktów widzenia (holizm) • współpraca nauczycieli nad tworzeniem wspólnej formy realizacji treści (ustalenia rodzaju scalania, np. treściowego i metodologicznego) • wymaga synchronizacji w czasie

Źródło: [10].

Najbardziej efektywny jest model interdyscyplinarny, gdyż dzięki wspólnym przedsięwzięciom nauczycieli i uczniów można osiągnąć dodatkowe cele dydaktyczne oraz wychowawcze, obok tych zapisanych w podstawach programowych ww. przedmiotów. Korelacja i integracja w procesie uczenia odbywa się poprzez stosowanie metody projektu (np. badawczego, społeczno-obywatelskiego, medialno-artystycznego), ścieżek dydaktycznych, wycieczek szkolnych, zajęć pozalekcyjnych, imprez szkolnych, ćwiczeń terenowych, narzędzi statystycznych i TIK.

Podsumowując, warto odwołać się do wyników badań empirycznych odnoszących się do oceny edukacji w zakresie przedsiębiorczości, przeprowadzonych przez M. Tracz i M. Borgiasz-Stepaniuk wśród uczniów szkół ponadpodstawowych [11,12,13]:

- większość uczniów pozytywnie ocenia rozwijanie umiejętności przedsiębiorczych przez szkołę;
- w ramach edukacji kształtowane są tylko niektóre z głównych postaw przedsiębiorczych; należą do nich, m.in. współpraca, komunikatywność,

samodzielność oraz aktywność i inicjatywność; w stopniu niewielkim pobudza się takie postawy, jak: otwartość, determinacja i planowane działanie;

- przypisuje się treściom nauczania z podstaw przedsiębiorczości znaczącą wartość w życiu codziennym; przydatne są tematy dotyczące, m.in. rynku pracy, zakładania własnej działalności gospodarczej oraz funkcjonowania wybranych instytucji finansowych;
- podstawy przedsiębiorczości mają niską rangę, ponieważ nie jest to przedmiot maturalny, ponadto zaliczany jest do grupy przedmiotów łatwych, przez wielu uczniów i nauczycieli traktowany jako przedmiot praktyczny;
- coraz więcej uczniów deklaruje brak zainteresowania przedmiotem podstawy przedsiębiorczości; najbardziej jest to widoczne w liceach ogólnokształcących, bowiem młodzi ludzie z tych szkół, często mający już ustaloną i konkretną ścieżkę kariery nastawioną na dalsze kształcenie uniwersyteckie, nie są zainteresowani tak bardzo tym przedmiotem, jak ich koledzy w technikach;
- dla uczniów ze szkół o profilu zawodowym tematyka poruszana w ramach przedmiotu podstawy przedsiębiorczości jest istotnym i konkretnym akcentem w przygotowaniu do życia zawodowego; wielu z nich bezpośrednio po ukończeniu szkoły szuka zatrudnienia, co przypuszczalnie ma wpływ na ich większe zainteresowanie tematyką przedstawianą na lekcjach.

Bibliografia:

1. *Słownik poprawnej polszczyzny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2010, s. 887
2. Wiatrak A. P., *Pojęcie przedsiębiorczości, jej cele i rodzaje*, (w:) Jaremczuk K. (red.) *Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości – szanse i zagrożenia*, Wyd. PWSZ, Tarnobrzeg 2003, s. 36
3. Smoleń M., *Czynniki różnicujące rozwój gospodarczy gmin w regionie krośnieńskim*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów, 2002, s. 93
4. Jaremczuk K., *Przedsiębiorczość w procesie przemian strukturalnych*, (w:) *Przedsiębiorczość w procesie prze-*

mian strukturalnych w Europie Środkowo-Wschodniej, Jaremczuk K. (red.), Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów, 1999, s. 16

5. Sztompka P., *Zaufanie: podstawa relacji społecznych*, (w:) *Krytyczna teoria organizacji*, Zeszyt nr 3, Wyd. Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. L. Koźmińskiego, Warszawa, 1998, s. 10-11
6. Kraśnicka T., *Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości – podejście wielowymiarowe*, (w:) *Przedsiębiorstwo w procesie transformacji. Materiały z Międzynarodowej Konferencji Naukowej w Przemyślu*, Zeszyty naukowe nr 5, Jaremczuk K. (red.), Wyższa Szkoła Administracji i Zarządzania w Przemyślu, Przemyśl, 2000, s. 589-597
7. *Podstawa programowa kształcenia ogólnego z komentarzem. Szkoła ponadpodstawowa: liceum ogólnokształcące, technikum oraz branżowa szkoła I stopnia. Podstawy przedsiębiorczości*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, s. 13, <https://www.ore.edu.pl › includes › download>
8. Chałas K., *Przedsiębiorczość w wychowaniu*, (w:) *Uwarunkowania przedsiębiorczości*, Jaremczuk K. (red.), Wyd. PWSZ, Tarnobrzeg, 2005, s. 544-545
9. Świętek A., *Miejsce podstaw przedsiębiorczości w zreformowanej polskiej szkole ponadpodstawowej i ich korelacje z innymi przedmiotami szkolnymi*, (w:) „Przedsiębiorczość – Edukacja” 15/2019, s. 40
10. Świętek A., *Miejsce podstaw przedsiębiorczości w zreformowanej polskiej szkole ponadpodstawowej i ich korelacje z innymi przedmiotami szkolnymi*, (w:) „Przedsiębiorczość – Edukacja” 15/2019, s. 41
11. Borgiasz-Stepaniuk M., *Postawy przedsiębiorcze wśród młodzieży*, (w:) „Przedsiębiorczość – Edukacja” 15/2019, s. 55-56 i 58
12. Błaszczuk A., *Znaczenie edukacji w zakresie przedsiębiorczości*, (w:) „Przedsiębiorczość – Edukacja” 15/2019, s. 26 i 30
13. Tracz M., *Przedmiot podstawy przedsiębiorczości w opinii uczniów i nauczycieli – studium porównawcze*, (w:) „Przedsiębiorczość – Edukacja” 11/2015, s. 396-399

.....
 Agnieszka Buś-Bidas – doktor nauk ekonomicznych
 w dyscyplinie nauki o zarządzaniu; od 2019 r. na-
 uczyciel przedmiotów zawodowych w technikum logi-
 stycznym w Zespole Szkół nr 1 w Bochni.

Zaprosz amerykańskiego dyplomatę na spotkanie

Zachęcamy do skorzystania z oferty Programu Meet America, w ramach którego dyplomaci amerykańscy spotykają się z młodzieżą i przybliżają tematykę związaną ze Stanami Zjednoczonymi. W czasie pandemii spotkania odbywają się tylko wirtualnie. Dyplomata prezentuje temat przez ok. 20-30 min, a następnie zachęca do dyskusji i pytań. Spotkania zwykle trwają godzinę w zależności od liczby pytań. Jak zgłosić chęć zorganizowania spotkania? Prosimy przestać zgłoszenie na adres e-mail: MeetAmericaPoland@state.gov. Szczegóły *Meet America* i formularz zgłoszeniowy są dostępne na stronie programu: <https://tiny.pl/9jq1m> źródło: Ambasada USA w Warszawie

Niebieskim szlakiem – czyli jak wspierać dziecko w spektrum autyzmu (nie tylko) w szkole ogólnodostępnej

Paulina Nowak

Będzie pani nauczycielem wspomagającym chłopca z autyzmem – to zdanie, które w znaczący sposób zmieniło i ukierunkowało moją zawodową ścieżkę. Dlaczego? Ponieważ pomimo ukończonych studiów oraz szkoleń z zakresu pedagogiki specjalnej, w tamtym momencie nie czułam się pewnie w pracy z dziećmi ze spektrum autyzmu ze względu na niewystarczające, w mojej ocenie, doświadczenie. Chcąc wyposażyć się w kompetencje edukatora i terapeuty osób autystycznych, podjęłam m.in. studia podyplomowe, które w pewnym stopniu wzbogaciły moją wiedzę oraz warsztat pracy. Z upływem lat nadal jednak twierdzę, że autyzmu uczę się na nowo każdego dnia. Mając świadomość, że wielu nauczycieli doświadczyło podobnej sytuacji, chciałabym, aby moje przemyślenia zachęciły do podjęcia wspólnej refleksji na temat dostrzegania potrzeb, możliwości i form wsparcia naszych uczniów. Kwiecień, w którym obchodzimy Światowy Dzień Świadomości Autyzmu, jest doskonałą okazją do podjęcia zaproponowanej tematyki.

Rozpoczynając rozważania dotyczące autyzmu, warto poznać, w jaki sposób jest on opisywany w dostępnych publikacjach naukowych. W Polsce funkcjonująca jeszcze klasyfikacja Światowej Organizacji Zdrowia ICD-10 definiuje autyzm jako całościowe zaburzenie rozwojowe, o którym mówimy, gdy dochodzi do pewnych nieprawidłowości we wszystkich wymienionych sferach (nazywanych triadą autystyczną): zachowaniach społecznych, komunikacji oraz powtarzających się wzorcach aktywności i zainteresowań¹. Wyjątek stanowi tutaj autyzm atypowy, który jest terminem opisującym nietypowy przebieg autyzmu, w którym dochodzi do braku zaburzeń w jednym z trzech wymienionych obszarów triady². Na przestrzeni najbliższych pięciu lat, również i w Polsce, zostanie wdrożona obowiązująca już w wielu krajach klasyfikacja ICD-11, w której autyzm został określony jako zaburzenie neurorozwojowe, a dokładniej pisze się tam o zaburzeniach ze spektrum autyzmu³. Wyrażenie spektrum odgrywa tutaj kluczową rolę ze względu na swój wydźwięk, który ma na celu podkreślenie różnorodności oraz indywidualności osób, których dotyczy diagnoza autyzmu.

Przejdźmy zatem do tego, jakie formy wsparcia w Polsce niesie ze sobą otrzymana diagnoza. Na podstawie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania

kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym, poradnie psychologiczno-pedagogiczne mają za zadanie, po zdiagnozowaniu u dziecka autyzmu, wskazać w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, do jakich typów placówek powinno ono uczęszczać, mając na uwadze warunki rozwijania jego możliwości i mocnych stron⁴. Ostateczna decyzja dotycząca wyboru należy oczywiście do rodziców lub opiekunów prawnych dziecka. Na przestrzeni ostatnich lat wyraźnie widać tendencję wzrostową, jeśli chodzi o liczbę dzieci kierowanych do szkół ogólnodostępnych, gdzie tzw. nauczyciel wspomagający (określany we wspomnianym wcześniej rozporządzeniu jako nauczyciel posiadający kwalifikacje z zakresu pedagogiki specjalnej), zostaje zatrudniony w celu organizowania kształcenia uczniów niepełnosprawnych.

Niezależnie od tego, czy jesteśmy nauczycielem wspomagającym, wychowawcą czy też nauczycielem przedmiotu, zawsze w pracy z dzieckiem, nie tylko autystycznym, punktem wyjścia do naszych działań pedagogicznych powinno być postrzeżenie jego podmiotowości i wspomnianej już różnorodności w funkcjonowaniu. Musimy być uważnymi obserwatorami, aby dostrzegać potencjał oraz mocne strony, na których warto bazować i wykorzystać je do pracy nad trudnościami naszego

1 E. Pisula, *Autyzm. Przyczyny, symptomy, terapia*, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk 2014, s. 10-11

2 Ibidem, s. 15

3 <https://pedagogika-specjalna.edu.pl/wiadomosci/miedzynarodowa-klasyfikacja-chorob-i-problemow-zdrowotnych-icd-11>

4 <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20170001578>

ucznia. Pomocne może okazać się stworzenie arkusza codziennych obserwacji, dzięki którym będziemy w stanie monitorować postęp lub regres w danych sferach rozwoju, przyczyny konkretnych zachowań, a także sytuacje czy sukcesy, o których chcielibyśmy porozmawiać z rodzicami naszego podopiecznego. Tego rodzaju usystematyzowane notatki mogą być również wsparciem w opracowaniu takich dokumentów, jak Wielospecjalistyczna Ocena Poziomu Funkcjonowania Ucznia, której dokonujemy co najmniej dwa razy w roku szkolnym, czy też podczas tworzenia i aktualizowania Indywidualnego Programu Edukacyjno-Terapeutycznego.

Warto również wspomnieć o tym, jaką rolę pełni język, którym posługujemy się w przestrzeni publicznej, szczególnie w sytuacji, gdy podejrzewamy zaburzenia ze spektrum autyzmu u dziecka, z którym mamy styczność na co dzień. Dostrzegając pewne trudności u kogoś ze swoich wychowanków czy uczniów, podczas rozmowy z rodzicami musimy komunikować o nich bez oceniania i diagnozowania. Nie powinniśmy formułować takich zdań, jak: *Moim zdaniem Pani/Pana dziecko ma autyzm*, ponieważ w ten sposób możemy nie tylko wywołać u rodzica traumę, ale też zwyczajnie wprowadzić go w błąd. Pamiętajmy, że stawianiem diagnoz zajmują się poradnie psychologiczno-pedagogiczne i inne specjalistyczne ośrodki, które mają do tego niezbędne narzędzia. Nie zapominając o tym, jakie konsekwencje (m.in. stygmatyzacja) niesie za sobą język, prowadźmy rozmowy na temat autyzmu z rodzicami, innymi nauczycielami czy uczniami, pomijając takie sformułowania, jak choroba, ból, czy cierpienie (autyzm nie jest chorobą!). To, że ktoś funkcjonuje w inny sposób – inaczej poznaje, odczuwa, komunikuje się – nie oznacza przecież, że jego życie nie jest satysfakcjonujące.

Nawiązując relację z dzieckiem ze spektrum autyzmu, powinno nam najbardziej zależeć na stworzeniu więzi, której podstawą stanie się poczucie bezpieczeństwa i zrozumienie. Zadanie to jest szczególnie ważne, zwłaszcza kiedy pełni się rolę nauczyciela wspomagającego. Pamiętajmy także, że aby więź stała się trwałą, potrzebuje czasu na wzajemne poznanie siebie i swoich potrzeb. Mamy więc prawo do błędów czy porażek, z których powinniśmy wyciągać wnioski i wprowadzać odpowiednie zmiany, realizując konkretne formy wspierania. Przykładem takiego wsparcia może być zapewnienie dziecku przestrzeni do przeżywania emocji poza salą lekcyjną, w której odbywają się zajęcia z całym zespołem klasowym. Może to być hol z ławką czy pufą, biblioteka, gabinet pedagoga lub psychologa szkolnego – jakiegokolwiek miejsce w szkolnej przestrzeni, które w odbiorze ucznia jest

bezpieczne i przyjazne. Być może w rozładowaniu napięć czy we wspieraniu koncentracji uwagi przydatne będą różnego rodzaju pomoce, takie jak piłeczki sensoryczne, klepsydra czy stoper. Zasada stopniowania trudności oraz organizowanie uczniowi systematycznych przerw podczas nauki (np. przeznaczonych na spacer czy kilka ćwiczeń fizycznych) są również sposobami na pomoc w zaspokajaniu potrzeb dziecka podczas jego pobytu w szkole.

Kolejnym z naszych kluczowych, pedagogicznych zadań w pracy z dzieckiem ze spektrum autyzmu jest zadbanie o to, aby nasz podopieczny czuł się częścią grupy społecznej, tj. klasy, z którą codziennie dane jest mu funkcjonować i zdobywać nowe umiejętności. (*Mateusz*) *Jest takim samym uczniem, jak pozostali. (...) Angażuję go do każdej akademii szkolnej. Zależy mi na tym, żeby był razem z dziećmi.*¹ To cytat z wypowiedzi nauczyciela wspomagającego, opisującego swoje działania w ramach pełnionej funkcji, znajdujący się w książce J. Hołuba pt. *Niegrzeczne. Historie dzieci z ADHD, autyzmem i zespołem Aspergera*. Polecam tę pozycję każdemu nauczycielowi, aby mógł zrozumieć perspektywę i trudności, z jakimi dane jest się mierzyć dziecku z zaburzeniem, a także jego rodzicom. We wspomnianej publikacji jest również przedstawiona perspektywa nauczyciela wspomagającego i emocje towarzyszące mu w codziennej pracy. Dbając o kompetencje społeczne dziecka autystycznego, możemy wykorzystać chociażby zajęcia rewalidacyjne. Ciekawym sposobem ich realizowania jest prowadzenie spotkań w formie Treningu Umiejętności Społecznych z wybraną, kilkuosobową częścią klasy (oczywiście za zgodą ich prawnych opiekunów), aby w kolejnym semestrze czy roku szkolnym dokonać wymiany uczestników tak, żeby nasz uczeń z autyzmem miał okazję bliżej poznać i współpracować z każdym członkiem klasy, do której uczęszcza.

Ostatnim aspektem, który chciałabym poruszyć, są sensoryczne potrzeby uczniów autystycznych. Obecnie bardzo często można spotkać się z terminem autorstwa Jean Ayres: integracja sensoryczna. Sformułowanie to określa podświadome procesy zachodzące w układzie nerwowym, które m.in. porządkują informacje pobrane przez zmysły i pozwalają celowo działać oraz reagować na sytuacje, których doświadczamy². Podczas pracy z dziećmi autystycznymi da się zauważyć występujące u nich zaburzenia modulacji sensorycznej, a należą do nich: nadwrażliwość sensoryczna (jest to dziecko nadreaktywne), podwrażliwość sensoryczna (dziecko podreaktywne) oraz poszukiwanie wrażeń sensorycznych³. Dziecko z nadwrażliwością sensoryczną może unikać

1 J. Hołub, „*Niegrzeczne. Historie dzieci z ADHD, autyzmem i zespołem Aspergera*”, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2020, str. 106

2 M. Charbicka, *Integracja sensoryczna przez cały rok*, Wydawnictwo Difin SA, Warszawa 2017, str. 13-15.

3 Ibidem, str. 55.

dotyku ludzi, jak i przedmiotów. Zazwyczaj nie lubi się brudzić. Nadwrażliwość może również dotyczyć nadmiernych reakcji emocjonalnych podczas kontaktów z rówieśnikami i może być związana z percepcją słuchową – dziecko staje się niespokojne i pobudzone, kiedy otaczają go różne dźwięki. Osoba nadreaktywna może unikać świecących przedmiotów czy zbyt intensywnego oświetlenia¹. Z kolei dziecko z podreaktywnością sensoryczną będzie reprezentowało odmienne do podwrażliwości zachowania: nie zauważy, że jest ubrudzone, czy że zostało dotknięte. Może ignorować bodźce zarówno wzrokowe, jak i odgłosy oraz dźwięki. Dziecko podreaktywne interesują intensywne smaki i zapachy, przez co preferuje ono potrawy, które są nadmiernie doprawione. Ma też mniejsze potrzeby nawiązywania relacji z rówieśnikami. Poszukiwacze sensoryczni natomiast szukają coraz to silniejszych wrażeń sensorycznych z otoczenia². Opisując pokrótce powyższe zaburzenia, chciałam przybliżyć czytelnikom, z jakimi trudnościami mierzą się nasi uczniowie podczas pobytu w szkole pełnej bodźców i zwrócić uwagę na to, że mogą one przekładać się na reakcje i zachowania dzieci. Naszym zadaniem jest przede wszystkim zaakceptowanie tych trudności oraz zrozumienie, że nie są one wynikiem np. cech charakteru czy osobowości ucznia, ale sposobu funkcjonowania układu nerwowego dziecka.

Wspieranie dziecka z autyzmem w szkole ogólnodostępnej jest z pewnością wyzwaniem, ale także niezwykłą okazją do rozwijania w sobie empatii i wielu pedagogicznych umiejętności. Niniejszy tekst jest w dużej mierze

formą podzielenia się moimi własnymi doświadczeniami, przemyśleniami oraz rozwiązaniami, które mogą pomóc w podejmowaniu konkretnych działań w szkolnej rzeczywistości. Uznaje się, że symbolem autyzmu jest kolor niebieski – podążajmy więc niebieski szlakiem, kierując swój wzrok dalej niż sięga horyzont. ■

Literatura:

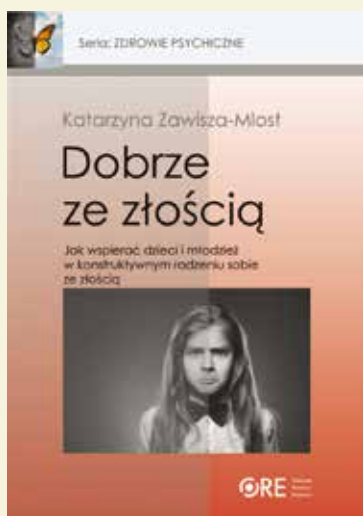
1. Charbicka M., (2017), *Integracja sensoryczna przez cały rok*, Warszawa, Wydawnictwo Dafin SA
2. Hołub J., (2020), *Niegrzeczne. Historie dzieci z ADHD, autyzmem i zespołem Aspergera*, Wołowiec, Wydawnictwo Czarne
3. Pisula E. (2014), *Autyzm. Przyczyny, symptomy, terapia*, Gdańsk, Wydawnictwo Harmonia
4. <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=W-DU20170001578>
5. <https://pedagogika-specjalna.edu.pl/wiadomosci/miedzynarodowa-klasyfikacja-chorob-i-problemow-zdrowotnych-icd-11>

Paulina Nowak – nauczyciel wspomagający w Szkole Podstawowej nr 12 w Gdyni; absolwentka Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego na kierunkach pedagogiki i pedagogiki specjalnej oraz studiów podyplomowych z zakresu edukacji i terapii osób ze spektrum autyzmu dla nauczycieli; pasjonatka muzyki; prowadzi koło gitarowe dla uczniów kl. IV-VIII szkoły podstawowej.

1 Ibidem, str. 58.

2 Ibidem, str. 59-60.

Dobrze ze złością. Jak wspierać dzieci i młodzież w konstruktywnym radzeniu sobie ze złością

Kolejna publikacja z serii *Zdrowie psychiczne* [dostępna nieodpłatnie pod adresem <https://tiny.pl/9jr1s>] skierowana jest przede wszystkim do nauczycieli i wychowawców, a także psychologów i pedagogów zatrudnionych w szkołach. Autorka szeroko omawia w niej temat złości, która w powszechnym odbiorze bywa postrzegana jako emocja niepożądana i przysparzająca kłopotów. Tekst poza sporą dawką teorii na temat emocji podstawowych oferuje czytelnikowi praktyczne wskazówki pozwalające osiągać coraz większy wgląd we własne życie wewnętrzne i potrzeby psychiczne, a przede wszystkim dotyczące tego, kiedy i w jakim stopniu pozwalać sobie na manifestowanie złości oraz jak radzić sobie ze złością własną i innych osób – w tym uczniów. Autorka proponuje możliwe do zastosowania w warunkach domowych i szkolnych strategie przeciwdziałania niekontrolowanemu wybuchom złości oraz rozmaite ćwiczenia o charakterze relaksacyjnym pozwalające na nazwanie, wyhamowanie i analizę nieprzyjemnych uczuć doświadczanych zarówno przez dzieci, jak i dorosłych.

źródło: www.ore.edu.pl

badania i analizy

Osiągnięcia uczniów szkół średnich po zmianach w oświacie i nauczaniu w pandemii

Fundacja Naukowa Evidence Institute, organizacja nonprofit zajmująca się promowaniem edukacji opartej na badaniach naukowych, opublikowała interesujący raport *Osiągnięcia uczniów szkół średnich po zmianach w oświacie i nauczaniu w pandemii. Wyniki badania TICKS 2021 w Warszawie*. Opracowanie jest dostępne nieodpłatnie pod adresem: <https://tiny.pl/9nc4s>.

M.B.-U.

PISA 2022. Oficjalny start badania głównego w Polsce

Rozpoczęła się 8. edycja badania PISA, czyli Programu Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów. W badaniu weźmie udział blisko 250 polskich szkół i ponad 9 tys. uczniów.

Badanie główne PISA 2022 ma na celu dostarczenie porównawczych danych dotyczących umiejętności uczniów z zakresu pięciu dziedzin. W bieżącej edycji badania, oprócz zadań z rozumienia czytanego tekstu, rozumowania w naukach przyrodniczych oraz umiejętności finansowych, uczniowie będą mieli okazję rozwiązywać nowe zadania z matematyki oraz nowej dziedziny, która po raz pierwszy pojawiła się w badaniu PISA – „myślenia kreatywnego”. Łącznie przebadanych zostanie blisko 10 tys. nastolatków w Polsce oraz kilkaset tysięcy na całym świecie.

Badanie jest w pełni anonimowe, polega na rozwiązywaniu przez uczniów zadań oraz na wypełnieniu kwestionariusza. W Polsce badanie przeprowadzane jest w wersji elektronicznej (komputerowej). Ankieterzy przyjeżdżają do szkoły z komputerami, przeprowadzają krótkie szkolenie dla uczniów, a następnie uczniowie rozpoczynają pracę nad testem. Całość realizacji badania w szkole, łącznie z rozstawieniem i zebraniem komputerów, trwa około 5 godzin.

źródło: www.ibe.edu.pl

Europejski Wskaźnik Umiejętności 2022. Polska na 10. miejscu w UE

CEDEFOP opublikował ESI 2022, który jest jednym z narzędzi monitorowania zmian w obszarze kształtowania i aktywacji umiejętności w UE. Polski system zajął 10. miejsce wśród krajów UE.

Europejski Wskaźnik Umiejętności 2022 (*European Skills Index – ESI*) pozwala na dokonywanie porównań systemów umiejętności pomiędzy krajami, obejmuje obszary kształtowania umiejętności (*skills development*), ich aktywacji na rynku pracy (*skills activation*) oraz dostosowa-

nia w ciągu życia (*skills matching*). Opiera się na różnorodnych danych, takich jak badanie aktywności ekonomicznej ludności Unii Europejskiej (Labour Force Survey). Publikacją ESI 2022 zajmuje się Europejskie Centrum Rozwoju Kształcenia Zawodowego (CEDEFOP).

Wskaźnik pokazuje, jak dużo brakuje danemu systemowi umiejętności do stanu idealnego. Im wyższy wynik, tym bliżej ideału. ESI wykorzystuje skalę 0–100, gdzie wynik wzorcowy, czyli 100, wyznaczany jest na poziomie najlepszych wyników osiągniętych przez którekolwiek państwo UE w ciągu siedmioletniego okresu, w oparciu o kryteria dotyczące konkretnych wskaźników. Różnica między danym wynikiem a 100 pokazuje wielkość potencjalnych udoskonaleń.

System umiejętności w Polsce został oceniony na 60.5 punktów, zajmując 10. miejsce na liście krajów UE. W poprzedniej edycji, przy 66 punktach, plasował się na 11. miejscu. Najwyższą pozycję w rankingu zajęły ponownie Czechy (70), a najniższą Włochy (15.1). W 3 głównych podkategoriach punktacja Polski przedstawia się następująco: kształtowanie umiejętności – 51.4 punkty, aktywacja umiejętności – 53.4, a dostosowanie umiejętności – 73.2 punkty.

Europejskie Centrum Rozwoju Kształcenia Zawodowego (CEDEFOP), odpowiedzialne za opracowanie wskaźnika ESI, to również operator Refernetu, sieci instytucji, która w Polsce reprezentowana jest przez Instytut Badań Edukacyjnych.

źródło: www.ibe.edu.pl

TIK w szkole

Liga Niezwykłych Umysłów

Radosław Błasiak

Platforma Liga Niezwykłych Umysłów to nagrodzone Złotym Medalem Międzynarodowych Targów Poznańskich EDUTEC 2020 profesjonalne narzędzie do nauki programowania, obsługi baz danych oraz wzmacniania kompetencji w innych obszarach związanych z IT.

Platforma umożliwia naukę indywidualną oraz pracę nauczyciela z grupą. Każdy użytkownik platformy może skorzystać z kompletnych kursów poszczególnych technologii. Nauka ma charakter ściśle praktyczny: każda lekcja poza samą wiedzą zawiera problem, który trzeba rozwiązać, pisząc odpowiedni kod w danych języku programowania lub polecenie do bazy danych. Środowiska programistyczne oraz bazodanowe są integralną częścią platformy i działają poprzez dowolną przeglądarkę internetową – nie wymagają zatem instalacji na komputerze użytkownika.

Rozwiązania w postaci napisanych programów i poleceń podlegają w pełni automatycznej ocenie przez algorytmy platformy, a informacja zwrotna jest natychmiast przekazywana użytkownikowi w postaci wskazówek, wyników testów, wizualizacji itp. Dzięki temu użytkownik może weryfikować ewentualne błędy i próbować znaleźć właściwie rozwiązanie.

Nauczyciele posiadający uprawnienia administracyjne do pracy z grupami mają do dyspozycji dodatkowe funkcjonalności, pozwalające na swobodne zarządzanie dostępem uczniów do określonych kursów, śledzenie postępów uczniów poprzez rozbudowane statystyki ich pracy, pomoc uczniom dzięki podglądowi poprawnych rozwiązań zadań i narzędzia do komunikacji, obserwację obecności uczniów na platformie podczas zajęć zdalnych, podział uczniów na klasy itp.

Praca z grupą z wykorzystaniem platformy pozwala na skokowe zwiększenie efektywności nauczania elementów programowania oraz obsługi baz danych: bezpośredni dostęp do wiedzy i automatyczna ocena rozwiązań umożliwia nauczycielowi skoncentrowanie się na uczniach z problemami, podczas gdy uczniowie lepiej sobie radzący mogą w tym czasie realizować program we własnym tempie, bez angażowania nauczyciela.

Platforma zawiera dwa rodzaje kursów. Kursy Premium z języków C++, Python, SQL i krótkie wprowadzenie

do języka Java przeznaczone są przede wszystkim dla uczniów zdolnych, użytkowników indywidualnych oraz do podnoszenia kompetencji przez samych nauczycieli. Kursy szkolne, w tym przede wszystkim kurs „Python dla szkół”, oparte są na podstawie programowej przedmiotu informatyka w części odnoszącej się do elementów programowania i wykorzystania komputerów do rozwiązywania problemów. Te kursy doskonale sprawdzają się w codziennej pracy ze wszystkimi uczniami na lekcjach informatyki. W planach na nadchodzący rok jest wprowadzenie na platformę m.in. kursów związanych z bezpieczeństwem cyfrowym i zarządzaniem projektami.

Liga Niezwykłych Umysłów to platforma, którą Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku ma przyjemność promować w ramach nawiązanej współpracy z wrocławską firmą Soft Power Sp. z o. o. Porozumienie obejmuje ponadto realizację szkoleń dotyczących programowania, m.in. na temat podstaw języka SQL i Pythona. Zgłoszenia do udziału w zajęciach można dokonać poprzez system rejestracyjny CEN: <https://www.doskonalenie.cen.gda.pl>. Serdecznie zapraszamy zainteresowanych nauczycieli na szkolenia.

B. S.

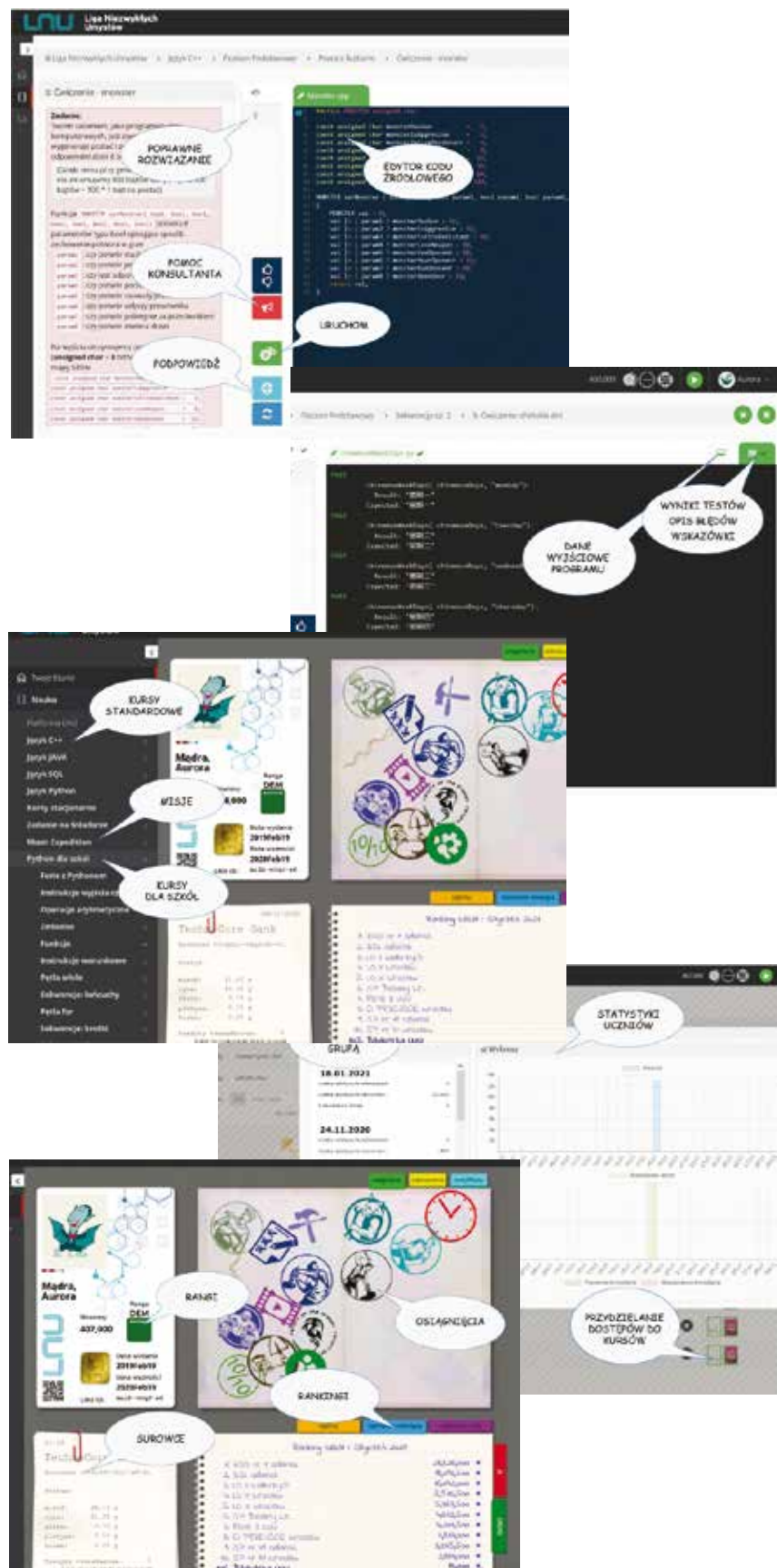
Uczniowie mają dostęp do platformy poprzez własne, indywidualne konta. Mogą z nich korzystać zarówno w szkole podczas lekcji, jak również w domu, wykonując zadania zalecone przez nauczyciela oraz realizując własne zainteresowania. Poza samymi kursami platforma zawiera również elementy grywalizacji. Użytkownicy rozwiązując praktyczne zadania zdobywają osiągnięcia, medale, punkty, rangi, surowce, uczestniczą w rankingach indywidualnych i międzyszkolnych, mają także możliwość podejścia do egzaminów certyfikacyjnych z poszczególnych języków, opartych na europejskiej klasyfikacji umiejętności cyfrowych e-CF.

Platforma jest przeznaczona dla osób w wieku od 12 do 112 lat. W kontekście oświatowym oznacza to w praktyce uczniów klas VI-VIII szkół podstawowych oraz młodzież ze wszystkich klas szkół średnich. Z platformy do tej pory skorzystało i korzysta ponad 800 placówek z całej Polski – są wśród nich szkoły podstawowe, średnie o profilu ogólnym oraz szkoły z klasami o profilach informatycznych. W oparciu o platformę LNU we Wrocławiu działa jeden z najstarszych i największych na świecie miejskich projektów podnoszenia kompetencji cyfrowych w szkołach pod nazwą *Wrocław Koduje 2.0 – Liga Niezwykłych Umysłów*, którego VI edycja trwa w roku szkolnym 2021/2022. W ramach tego projektu uczniowie wrocławskich szkół rozwiązywali w samym 2021 roku ponad 100 tysięcy zadań programistycznych. Podobne projekty prowadzone są także w kilkudziesięciu innych miejscowościach w Polsce.

Fundacja Liga Niezwykłych Umysłów w oparciu o platformę LNU prowadzi także szereg innych projektów ze swoimi partnerami, m.in.: *Koduj_Pro* we współpracy z Fundacją Rozwoju Społeczeństwa Informatycznego – ogólnopolski projekt dla bibliotek, w ramach którego dostęp do platformy mogą uzyskać ich użytkownicy; konkursy programistyczne; szkolenia z programowania dla nauczycieli; *Big Bit Girls* – inicjatywa promująca udział kobiet w IT.

Więcej informacji o platformie i dane kontaktowe są dostępne na stronie internetowej: <https://t-lem.com>.

Radostaw Błasiak – jeden z założycieli Fundacji Ligi Niezwykłych Umysłów, współtwórca platformy do nauki programowania pod tą samą nazwą, instruktor i twórca kursów programowania.

wokół nas

XXX Krajowa Konferencja Stowarzyszenia Nauczycieli Matematyki

Aleksandra Grzybowska, nauczyciel konsultant CEN ds. matematyki
oraz Urszula Kornas-Krzyżykowska, nauczyciel konsultant CEN ds. matematyki
i kreatywności

Stowarzyszenie Nauczycieli Matematyki zostało założone w 1991 roku przez fascynatów, którym na sercu leżała edukacja matematyczna młodego pokolenia. Było to pierwsze stowarzyszenie nauczycielskie w Polsce (zob. prezentacja SNM – Stowarzyszenie Nauczycieli Matematyki, <https://bit.ly/3H1aubM>).

Celami działania Stowarzyszenia jest między innymi: *inicjowanie i popieranie wszelkich form badania i ulepszania metod i narzędzi nauczania matematyki, podnoszenie kwalifikacji zawodowych członków, ułatwianie wymiany informacji i koleżeńskich kontaktów w środowisku nauczycieli, w szczególności tych, którzy uczą matematyki na różnych szczeblach nauczania* (Statut SNM). Stowarzyszenie realizuje je poprzez organizowanie konkursów propagujących piękno matematyki, przygotowywanie egzaminów próbnych, różnorodne publikacje, a także konferencje – zarówno krajowe, jak i lokalne.

Ze względu na obostrzenia związane z pandemią COVID-19, XXX Krajowa Konferencja Stowarzyszenia Nauczycieli Matematyki została przesunięta z roku 2021 na 2022. Otrzymała się w dniach 11-14 lutego w Katowicach, pod hasłem *Szwarno matma*.

Konferencji towarzyszyły wystawy prac laureatów ogólnopolskich konkursów: matematyczno-plastycznych pt. *Zarazić matematyką* i *Szwarno matma* oraz literackiego *Matematyka fraszką, wierszem i limerykiem*. Konkursy zorganizowało SNM. Podczas Konferencji zadbane również o wieczorne atrakcje dla chętnych, np. spektakl Raya Cooneya *Mayday* w Teatrze Śląskim, koncert muzyki Andrzeja Panufnika, Sergieja Prokofiewa i Dmitrija Szostakowicza w siedzibie Narodowej Orkiestry Symfonicznej Polskiego Radia w Katowicach oraz występ artystyczny *Śląskie pieśniczki* w Hotelu Novotel. Ponadto można było uczestniczyć w zajęciach organizowanych przez grupy robocze SNM, np. w Warsztacie Otwartym, Turnieju Rummikuba i Wieczorze Gier.

Uczestnicy Konferencji mogli również wziąć udział w warsztatach. Zajęcia prowadzili nauczycielki i nauczy-

Fot. A. Grzybowska

Fot. E. Gawel

Fot. U. Kornas-Krzyżykowska

Fot. A. Grzybowska

ciela matematyki, którzy dzielili się swoją wiedzą, doświadczeniem i pasjami. Do programu zgłoszono aż 82 warsztaty, więc nauczyciele z każdego poziomu edukacyjnego mieli w czym wybierać. Wielokrotnie pojawiały się dylematy, na które zajęcia pójść.

Ważnym punktem programu było wystąpienie plenarne *SNM jakiego nie znacie*. Prof. Wacław Zawadowski, Alina Przychoda, dr hab. prof. UJD Grażyna Rygał oraz Piotr Nodzyński wspominali początki SNM. Zarówno wieloletni członkowie Stowarzyszenia, jak i nowi mieli okazję posłuchać bardzo ciekawych oraz dowcipnych historii towarzyszących pierwszym latom istnienia SNM.

XXX Krajowa Konferencja Stowarzyszenia Nauczycieli Matematyki to cztery dni przepełnione dzieleniem się wiedzą w zakresie nauczania matematyki na każdym poziomie edukacyjnym. Z ogromną przyjemnością wzięliśmy udział w tym wydarzeniu – nie tylko jako uczestniczki, ale również jako prowadzące warsztaty: *Płytki algebraiczne* (A. Grzybowska) oraz *Neurodydaktyka dla matematyka* (U. Kornas-Krzyżkowska).

Fot. A. Grzybowska

Fot. A. Grzybowska

Fot. E. Gawel

Fot. A. Grzybowska

Fot. U. Kornas-Krzyżkowska

Najpierw zbudujemy relację, a zyskamy efektywną edukację

Alina Tomczyk

Jestem nauczycielką chemii z dwudziestopięcioletnim stażem pracy na różnych etapach kształcenia. Od kilku lat uczę także biologii, geografii i prowadzę zajęcia rewalidacyjne. Indywidualna praca z uczniem o szczególnych potrzebach edukacyjnych ze względu na upośledzenie umysłowe w stopniu lekkim czy autyzm uświadomiła mi, jak kluczową rolę odgrywa relacja uczeń – nauczyciel. Współcześnie w dobie globalizacji nauczyciel nie ma patentu na wiedzę, która jest powszechnie dostępna, ale ma kolosalny wpływ na relacje i na kształtowanie umiejętności społecznych uczniów.

Podstawą dobrej relacji jest empatyczna, wspierająca komunikacja, w której nauczyciel stara się niejako *wejść w buty ucznia*, popatrzyć na świat oczami tego konkretnego młodego człowieka, poznać jego potrzeby, a szczególnie – te niezaspokojone, które determinują jakże często trudne dla nauczyciela zachowania ucznia. Uczenie się jest możliwe tylko wówczas, gdy rzeczywistość szkolna jest wolna od strachu i przemocy, czyli kiedy panuje atmosfera życzliwości, akceptacji, uznania. W empatycznym środowisku dziecko czuje się bezpiecznie i dopiero wówczas może rozwijać swoje zainteresowania, pasję, słyszeć, a co istotne: słuchać, o czym do niego mówi nauczyciel. Uważam, że dobre relacje, to wręcz warunek efektywnego uczenia się – młdziez nie obawia się wówczas, iż popełni błąd, za który zostanie skrytykowana czy źle potraktowana. Dziecko, stawiając swe pierwsze kroki, często upada, ale jego rodzice zachęcają je do ponawiania prób. Są obok, towarzyszą swemu dziecku, nie rozpamiętują upadku. Podobna powinna być rola pedagoga: słuchanie młodego człowieka, towarzyszenie mu, motywowanie do dalszego działania i poszukiwania rozwiązań. Obecnie wiedza jest na wyciągnięcie ręki, szybko i łatwo dostępna dla młodego pokolenia, jednak to pedagog ma kluczową rolę w wykształceniu umiejętności korzystania z informacji, przetwarzania jej, a co najważniejsze: w doskonaleniu kompetencji społecznych. Niestety, zdarza mi się jeszcze słyszeć stwierdzenia w rodzaju: *Nie jesteśmy od lubienia, ale od uczenia; z lubienia nikt nas nie rozlicza, tylko z realizacji podstawy programowej*. Owszem, treści przewidziane w podstawie programowej danego przedmiotu muszą zostać zrealizowane, ale śmiem twierdzić – za Ritą Pierson – że *dzieci nie uczą się od osób, których nie lubią*. Do refleksji i działania zainspirowało mnie wystąpienie wspomnianej wyżej nauczycielki, za tytułowane *Każde dziecko potrzebuje mistrza*, w którym

apeluje do pedagogów, aby wierzyli w swoich uczniów i szukali z nimi prawdziwej, ludzkiej, osobistej relacji. Zachęcam do poświęcenia kilku minut i obejrzenia materiału video: <https://tiny.pl/94ggz>.

Jestem wychowawcą kl. IV technikum. Integracja tego zespołu klasowego nie należała do łatwych, chociażby z tego względu, iż jest to klasa łączona, więc uczniowie realizują oddzielnie przedmioty zawodowe, przez co mają ze sobą mniejszy kontakt. Ponadto w zespole klasowym są uczniowie z problemami, pochodzący z dysfunkcyjnych rodzin. Mimo wszystko udało mi się zintegrować klasę i nawiązać z nimi bardzo dobry kontakt. Moi wychowankowie za kilka tygodni osiągną sukces edukacyjny – zostaną absolwentami technikum i przystąpią do matury. W pracy z moją klasą podczas zajęć z wychowawcą korzystałam z filmików, które wzmacniają poczucie własnej wartości i motywują do działania. Filmem godnym polecenia, który młdziez obejrzała w skupieniu oraz z zainteresowaniem, jest *Cyrk motyli* (<https://tiny.pl/t3bfz>).

Niemalże na każdych zajęciach z wychowawcą przeprowadzałam ćwiczenia mające na celu integrację zespołu klasowego, wzajemne poznanie się czy motywowanie do działania. Poniżej przedstawię kilka propozycji, które przyniosły efekt w mojej pracy wychowawczej.

Alfabet szczęścia. Nauczyciel rozdaje uczniom kartę pracy, na której jest hasło: *Aby być osobą szczęśliwą potrzebuję:*

A
B
C

... i dalej są wypisane pionowo kolejne litery alfabetu, a zadanie uczniów polega na zapisaniu, co ich uszczęśliwia (np. **A** – akceptacja; **B** – biegi, bale; **I** – internet, **R** – rodzina itd.). To ćwiczenie pomogło mi poznać zespół klasowy, a także zbliżyło poszczególnych uczniów do sie-

bie nawzajem, bowiem często okazywało się, że kilka osób ma podobne oczekiwania albo zainteresowania.

Inicjały. Uczniowie mają wypisać swoje mocne strony i dobre cechy charakteru, ale powinny one zaczynać się od pierwszej litery ich imienia i nazwiska. W przypadku, gdy są to te same litery, uczeń może wybrać inną literę zawartą w jego imieniu i nazwisku (np. Alina Tomczyk: A – ambitna; T – tolerancyjna, troskliwa). To zadanie wzmacnia poczucie własnej wartości oraz skłania do refleksji nad sobą.

Krzyżówka. Uczniowie zapisują swoje imię i nazwisko wyraźnie, drukowanymi literami, a następnie wpisują swoje pozytywne cechy i mocne strony charakteru w taki sposób, aby zawierały one literę z imienia lub nazwiska i utworzyły krzyżówkę.

Dokończ zdanie. Nauczyciel prosi, aby uczniowie na kartce zapisali dokończenie zdania: *Ostatnio zostałem/am pochwalony/a za...*, a następnie chętni uczniowie odczytują głośno uzupełnienie zdania.

Lalka. Z kartki formatu A-4 uczniowie wycinają, albo wydzierają postać człowieka. Następnie na głowie postaci piszą słowa: *Myślę, że...*, na wysokości pleców notują hasło: *Lubię w Tobie...*, na nogach pojawia się napis: *Słowa o mnie, do mnie wypowiedane za rzadko...* Uczniowie podpisują wycinankę/wydzierankę swoim imieniem, po czym poszczególne lalki wędrują po klasie, a każdy uczeń kolejno na odwrocie wypisuje stosowne, pozytywne określenia, stwierdzenia dotyczące osoby, której imię widnieje na danej pracy. Kiedy wszystkie papierowe lalki okrążą całą klasę, trafiają do właściciela. Otrzymuje on szczególną laurkę, która stanowi pozytywne wzmocnienie. Radzę uczniom, aby zachowali te papierowe lalki, bowiem miłe słowa wypisane przez kolegów i koleżanki z klasy często mogą im pomóc przetrwać trudne chwile oraz ponownie w siebie uwierzyć.

Czas zachwyków. Ćwiczenie dostarcza grupie pozytywnych informacji zwrotnych, pozwalających dowartościować zespół i zwiększyć jego motywację. Polega ono na tym, że siadamy w okręgu. Każdy pisze na kartce jeden zachwyty (co podziwia w naszej klasie). Uczniowie mają ok. 5 minut na to, aby napisać, co doceniają w grupie, do której należą i dlaczego można się zachwycać ich wspólnymi działaniami. Po upływie tego czasu młodzi ludzie prezentują swoje zachwyty metodą popcorn: osoba, która chce zacząć i przeczytać na głos swój zachwyty, podnosi się podskokiem z pozycji siedzącej i odczytuje, co ma napisane na kartce. Następnie ktoś inny, kto czuje, że chce teraz podzielić się swoim zachwytem, rów-

niez wstaje i czyta swoje spostrzeżenie. Należy odczytać wszystkie zachwyty, aż każdy będzie w pozycji stojącej (po wyskoku popcornu). Następnie warto omówić zachwyty na forum grupy. Okazuje się, że taka pozytywna informacja zwrotna wpływa na chęć wspólnego działania, buduje relacje. Pomysł na zabawę zaczerpnęłam ze strony internetowej: <https://tiny.pl/9nl38>.

Tajemniczy Przyjaciel. Nauczyciel przygotowuje karteczki z imionami wszystkich uczniów w grupie. Każdy losuje karteczkę i nie mówi nikomu, kogo wylosował. W przypadku, gdy któryś z uczniów wylosuje siebie, wrzuca karteczkę do puli i losuje jeszcze raz. Każdy przez tydzień jest Tajemniczym Przyjacielem osoby, którą wylosował: pomaga jej, robi miłe niespodzianki, troszczy się, czy dobrze się czuje, czy nie potrzebuje pomocy z lekcjami albo w czasie przerwy itp. Sztuka polega na tym, żeby osoba obdarowywana pomocą nie zorientowała się, kto jest jej Tajemniczym Przyjacielem, więc najlepiej być miłym i pomocnym dla wszystkich. Na koniec tygodnia należy zorganizować ceremonię odkrycia, kto był czym Tajemniczym Przyjacielem, a także podziękować za otrzymaną pomoc. Uważam, że to ćwiczenie stanowi doskonały sposób na wzmocnienie relacji. Było bardzo przydatne w mojej klasie, a sądzę, że w obecnej sytuacji, po powrocie uczniów do szkół, z nauki zdalnej, może okazać się użyteczne w każdym zespole uczniowskim. Pomysł na tę ciekawą i pożyteczną zabawę podsunęło mi szkolenie zorganizowane przez Centrum Kształcenia Nauczycieli „Librus” pt. *Edukacja to relacja. Co o budowaniu relacji w szkole powinien wiedzieć nauczyciel?*

Dzięki pozytywnym relacjom uczniowie chętnie przychodzą do szkoły i podejmują wysiłek edukacyjny. Wzrasta ich ciekawość poznawcza, niezbędna do uczenia się. We współczesnym, bardzo zabieganym świecie, rodzice uczniów są zapracowani i często nie poświęcają należytej uwagi swoim pociechom. Wówczas tym bardziej uczniowie oczekują od nauczyciela, aby był dobrym słuchaczem i rozmówcą. Ważne, abyśmy starali się wczuć w sytuację ucznia, akceptowali go i unikali wydawania sądów. ■

Alina Tomczyk – nauczyciel chemii, biologii, geografii z 25-letnim stażem pracy; prowadzi również zajęcia rewalidacyjne; pracuje w Powiatowym Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego w Pucku.

Odkrywamy świat wartości...

O tym, jak w innowacyjny, kreatywny i inspirujący sposób wprowadzać dzieci w świat wartości

Monika Bagińska

Wprowadzenie dziecka w świat wartości jest wyzwaniem i najważniejszym zadaniem wychowawczym dla każdego dorosłego człowieka. Jednak to głównie od rodziców oraz nauczycieli zależy, jak będzie przebiegał ten proces i jaki system wartości powstanie. Jak wiemy, wartości nie są czymś oczywistym. Nie rodzą się z ich znajomością oraz umiejętnością kierowania nimi. Dlatego tak ważne jest zapewnienie wszystkim dzieciom warunków do nauki wartości w taki sposób, aby właściwie przebiegał ich rozwój, a w dorosłym życiu mogli prawidłowo funkcjonować.

Mając na uwadze, że wartości przede wszystkim wyносimy z domu rodzinnego, szkoła jest miejscem, które wspiera rodziców przy wprowadzaniu dzieci w świat wartości. Przestrzeń edukacyjna stwarza możliwość realizacji tego celu w sposób innowacyjny. I tak narodził się pomysł stworzenia innowacji *Odkrywamy świat wartości z Uczymy Dzieci Programować*, którą zrealizowałam w roku szkolnym 2020/2021.

Jak sugeruje tytuł innowacji, inspiracją stał się mój udział w ogólnopolskim programie edukacyjnym *Uczymy Dzieci Programować* i zdobyte w nim doświadczenia. Innowacja była odpowiedzią na aktualne potrzeby uczniów, wymogi edukacyjne zawarte w podstawie programowej kształcenia ogólnego oraz ówczesne kierunki polityki

oświatowej państwa, takie jak: *Wychowanie do wartości. Kształtowanie postaw i respektowanie norm społecznych. oraz Bezpieczne i efektywne korzystanie z technologii cyfrowych.*

Głównym celem zrealizowanej innowacji było wprowadzenie dzieci w świat wartości – kształtowanie postaw i respektowanie norm społecznych w sposób kreatywny, inspirujący, jak najbardziej przyjazny dzieciom: w zabawie, w ruchu, poprzez doświadczenie i eksperymentowanie. Stopniowe oraz odpowiedzialne wprowadzanie dzieci w cyfrowy świat, bezpieczne, świadome i twórcze korzystanie z nowoczesnych technologii to równie ważny cel innowacji. Jak można zauważyć, w omawianej inicjatywie w sposób innowacyjny zostały

Fot. M. Bagińska

połączone dwie bardzo ważne kwestie: zapoznanie dzieci z wartościami uniwersalnymi, budowanie systemu wartości opartego na rodzinie, tradycji, dobrym przykładzie i tworzenie sytuacji edukacyjnych budujących wrażliwość dziecka oraz odpowiedzialne wykorzystywanie nowoczesnych technologii, wprowadzenie elementów algorytmicznego myślenia i naukę kodowania, podstaw programowania i tworzenie sytuacji edukacyjnych budujących zainteresowania dziecka.

Takie podejście pozwoliło zrealizować zajęcia, podczas których uczeń nie był wyłącznie biernym odbiorcą podawanych mu treści, tylko – z natury ciekawy świata – miał możliwość doświadczać, eksperymentować, działać i rozwijać się poznawczo, aby stać się twórcą oraz konstruktorem poszukującym najlepszych rozwiązań. Główne bloki tematyczne, które zostały zrealizowane, to m.in.: *Rodzina, Uczciwość, Szacunek/Tolerancja, Współpraca, Emocje, Empatia, Odpowiedzialność, Mądrość, Pomoc*. Kształtowano kompetencje miękkie: logiczne myślenie, zadaniowe podejście do stawianych problemów, kreatywność oraz nietatwa sztuka pracy w zespołach, szukania kompromisów i optymalnych rozwiązań. Jak widać, kształcenie kompetencji cyfrowych można połączyć z innymi ważnymi dla dziecka zagadnieniami. Prezentowane dwa obszary można i należy kształcić już od najmłodszych lat, mając na uwadze dobór metod do wieku oraz możliwości rozwojowych naszych uczniów. Odpowiedni dobór metod i form pracy dydaktycznej, a także wykorzystywanie różnorodnych pomocy i narzędzi (szczególnie tych do kodowania offline, jak: mata do kodowania *Kodowanie na dywanie*, kolorowe kartoniki, kubeczki, krążki i najbardziej atrakcyjne – roboty edukacyjne Ozoboty) umożliwiły realizację założonych celów.

Moją innowacją zrealizowałam w zeróweczce szkolnej. Uczniowie z dużym entuzjazmem oraz zaangażowaniem uczestniczyli w zajęciach, które wywoływały radość i uśmiech na twarzach, szczególnie przy programowaniu Ozobota, doświadczali satysfakcji i poczucia sukcesu, wy-

Fot. M. Bagńska

Fot. M. Bagńska

Fot. M. Bagńska

Fot. M. Bagńska

konując to prawidłowo, kreśląc odpowiednie kody. W tym miejscu warto przypomnieć, że do zaprogramowania edukacyjnego robota Ozobot wystarczy kartka papieru i flamastry w czterech kolorach: niebieskim, zielonym, czerwonym i czarnym, gdyż takie barwy rozpoznaje nasz niezwykły robot. Dzieci uczyły się planowania trasy dla Ozobota, aby poruszał się zgodnie z wyznaczonym kierunkiem. Może on również przyspieszyć, zwolnić bądź obrócić czy zatrzymać się.

Moi uczniowie wyruszyli w niezwykłą edukacyjną przygodę, z sukcesem realizując poszczególne zadania oraz zdobywając ważne kompetencje, które będą mogli rozwijać i wykorzystywać w przyszłości oraz na każdym etapie edukacyjnym. Ostatni czas uświadomił nam, jak bardzo jest pożądane innowacyjne i kreatywne podejście do pracy z dziećmi. Bardzo trudna obecnie rzeczywistość skłania do budowania systemu wartości, który jest spójny i akceptowalny społecznie. To zadanie edukacyjne stało się priorytetem. Mocny system wartości oraz umiejętność stosowania wartości w życiu to najważniejszy kapitał, w jaki powinniśmy wyposażać dziecko – stanowi on fundament naszego funkcjonowania, buduje osobowość i kształtuje życie człowieka.

Monika Bagińska

– nauczyciel wczesnej edukacji, obecnie pracuje w świetlicy szkolnej Zespołu Kształcenia Podstawowego i Gimnazjalnego nr 2 w Gdańsku, gdzie realizuje wiele kreatywnych działań skierowanych do uczniów i ich rodziców; praca z dziećmi to jej pasja oraz źródło radości; miłośniczka książek i podróży; do wszystkiego, co robi, podchodzi z entuzjazmem i zaangażowaniem.

Asymilacja, akulturacja, adaptacja i integracja oraz osvajanie przez sztukę z (nie)obcą kulturą w Szkole Podstawowej w Kowalach

Anna Flis

Asymilacja kulturowa to proces określający całokształt zmian społecznych i psychicznych, jakim ulegają jednostki, odłączając się od swojej grupy i przystosowując się do życia w innej grupie o odmiennej kulturze.

Najczęściej o asymilacji mówi się w przypadku przystosowania się imigrantów do norm życia społecznego kraju, w którym się osiedlili, bądź też w odniesieniu do przedstawicieli mniejszości narodowych i ich przystosowania się do norm zbiorowości (narodu) dominujących w danym kraju lub krainie. Zjawisko to może mieć naturalny, niewymuszony charakter; niekiedy państwa prowadzą aktywną politykę asymilacyjną, która ma prowadzić do wykorzenienia innych wartości kulturowych i narzucenia norm narodu panującego. **Akulturacja** natomiast to przyjęcie przez migrantów lub mniejszość wzorów zachowań społeczności gospodarzy (grupy dominującej).

MULTIKULTURA – zagrożenie czy ubogacenie?

Dążąc do asymilacji naszych uczniów objętych migracją, nasza szkoła jest integrująca, przychylna wielokulturowemu społeczeństwu oraz językowi, kulturze i korzeniom/tożsamości migrantów. Sytuacja jest nowa zarówno dla przyjeżdżających, jak i dla miejscowych dzieci; trzeba odnaleźć się w tej rzeczywistości. Aby zintegrować naszych uczniów, chciałam umożliwić dzieciom z doświadczeniem migracji dzielenie się swoim dziedzictwem, a tym samym uczyć naszą młodzież tolerancji i szacunku wobec napływowej ludności. Często boimy się tego, co obce i nieznanne; aby się otworzyć, należy to poznać, nauczyć się dostrzegania cech wspólnych oraz różnic – po prostu oswoić, głównie siebie, z nową sytuacją. Migranci lub uchodźcy to ludzie, którzy potrzebują naszej pomocy, otwartości, a nawet schronienia przed konfliktami. Można oswoić się z nimi poprzez doświadczenie ich sztuki, traktując nową rzeczywistość jako obszar rozwoju i poznania. Włączanie do społeczności szkolnej uczniów objętych migracją to wyzwanie, ale też możliwość kształcenia kompetencji społecznych podczas pracy w grupie mieszanej kulturowo.

Aby wzmocnić i utrwalić przekaz, kontynuowałam wystawy szkolne. Lekcje miały oswajać uczniów z *obcą sztuką*, tak aby stała się przyjazna i bliska poprzez doświadczenie jej, kontakt z rekwizytami, dziełami oraz wykonanie pracy plastycznej. Sztuka powinna być uniwersalna, jako dzieło (wytwór człowieka) funkcjonować ponad podziałami, bez względu na narodowość czy nawet wiarę. Dziedzictwo potrafi w niezwykły sposób połączyć ludzi w obszarze kulturowo-społecznym, ale wymaga to wiele pracy i kompromisów.

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Jako przykład podam inicjatywę mającą na celu przybliżenie uczniom kultury żuławskiej, która przybyła z Holandii i na stałe wpisała się w ten obszar oraz kulturę sąsiadów z pogranicza wschodniego. Projekt **Z Holandii na Żuławy – wspólne dziedzictwo** nawiązywał do makatek kuchennych oraz flizów (malarstwa holenderskiego na ceramicznych kafkach, które trafiło do Polski wraz z osadnikami z Holandii od XVI-XIX w. i jest wizytówką Żuław). Dzięki Państwu Pullen z Holandii wystawa została wzbogacona o strój Kleppermana – regionalnego muzykanta, którego pomnik znajduje się

w mieście Hardenberg, a także o oryginalną ceramikę z Delft i flizy. Na wystawie odtworzyłam pomniki i stroje z Holandii. Obca kultura wpisała się na stałe w krajobraz żuławskiego multiregionu, tworząc jego wizytówkę i wspólne dziedzictwo. Wspólny jest również tradycyjny instrument – kłotka/kofatka. Na lekcji plastyki byłam ubrana w strój Kleppermana, a uczniowie projektowali na papierze lub tkaninie swoją makatkę utrwalając motywy z kafli lub tradycyjnych makatek. Chciałam pokazać, że nie należy obawiać się nieznannej kultury, ponieważ przy bliższym poznaniu może nas ubogacać, możemy

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

czepać z niej wiedzę i inspiracje do dalszej pracy, nie zapominając przy tym o swoich korzeniach. Polska od wieków była krajem tolerancyjnym i wielokulturowym, gdzie różne grupy etniczne, regionalne i mniejszościowe miały swoje miejsce oraz mogły dawać wyraz swojej kulturze.

Drugi projekt, *Wielokulturowe Pomorze, na styku kultur*, przedstawiał dorobek naszych sąsiadów (oraz migrantów) z Rosji, Białorusi, Ukrainy i Litwy, wyrażony w rękodziele ludowym. Taki projekt może być realizowany na Dzień Różnorodności Kulturowej – na rzecz dialogu i rozwoju. W naszej szkole niektórzy uczniowie cudzoziemcy z dumą opowiadali o sztuce w swoich krajach, inni nie mieli wiedzy o tradycyjnym rękodziele kraju pochodzenia (wobec procesu globalizacji warto pamiętać

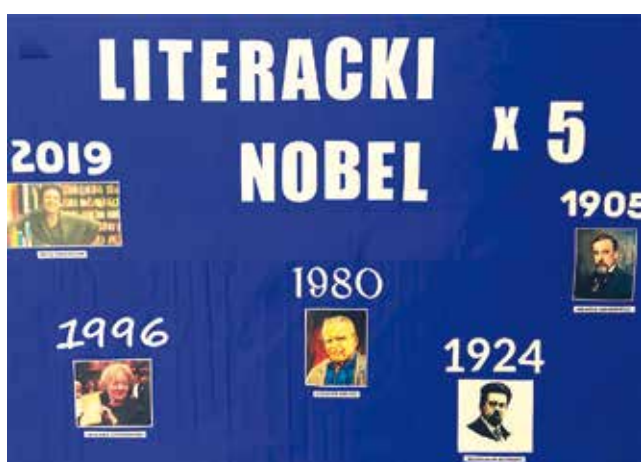
o swoich korzeniach i dziedzictwie, aby wzmacniać więzi pokoleniowe). Podczas lekcji wszyscy uczniowie wykonali prace plastyczne, wzorując się na przykładach: słowińskich lalek motanek, białoruskich żadanic, rosyjskich matrioszek, malarstwa na drewnie Choctoma, białoruskich lalek z siana oraz zabawek ze sznurka lub słomy, a także białoruskich wycinanek oraz ukraińskich zabawek jaworowskich, malarstwa petrykiwskiego (wpisanego na listę UNESCO) i ikonopisu. ■

Anna Flis – nauczyciel plastyki w Szkole Podstawowej w Kowalach, aktorka i rzeźbiarka; jej pasją jest rzeźba w drewnie, zdjęcia prac można zobaczyć w kwartalniku „Neony – Tożsamość”; wciąż poszukuje nowych metod pracy, które byłyby dla uczniów terapią przez sztukę.

Literackie wystawy

Małgorzata Baranowska

Trudno wyobrazić sobie szkolne korytarze i sale lekcyjne bez tablic, gablot i parawanów wystawowych, na których ukazywane są efekty pracy uczniów. Te formy prezentacji służą także nauczycielom do eksponowania ważnych treści i informacji. Trudna jest również jednoznaczna odpowiedź na pytanie, która z funkcji, jaką spełniają, jest ważniejsza: dekoracyjna czy edukacyjna?

Fot. M. Baranowska

Fot. M. Baranowska

Niewątpliwie wystawy ozdabiają szkolne korytarze, cieszą oko kolorami i estetyką, ale nie tylko – zawierają również cenne informacje. Przedstawiają wiedzę i wskazówki, które w nienachalny sposób trafiają do uczniów przechadzających się podczas przerw i oglądających prezentowane treści.

Wystawy i gazetki są idealnym miejscem do prezentowania zasobów biblioteki szkolnej. Zachęcają dzieci do czytania oraz pogłębiania wiedzy na temat literatury, autorów i książek. Pozwalają kreować wizerunek współczesnej biblioteki. Pracując w bibliotece szkolnej, tworzyłam lub współtworzyłam wiele wystaw poruszających różnorodną tematykę, która zawsze w większym lub mniejszym stopniu związana była z książkami.

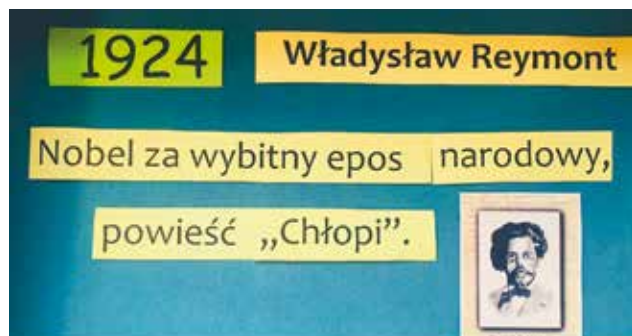
Jako biblioteka szkolna jesteśmy o tyle w dobrym położeniu, że do dyspozycji mamy kilka tablic rozmieszczonych w różnych częściach budynku szkoły. Pozwala nam to dotrzeć do większej grupy uczniów, nauczycieli, a także rodziców odwiedzających szkołę. Każda z tablic ma inne zastosowanie. Na niektórych zamieszczane są informacje związane z funkcjonowaniem i zasobami biblioteki czy ogłoszenia o konkursach, na innych są prezentowane prace uczniów, cytaty, grafiki i plakaty motywujące do czytania. Mamy również reprezentacyjne miejsce w holu głównym, gdzie robimy wystawy te-

matyczne. W tej przestrzeni, na którą składa się spora tablica oraz pięć przeszklonych gablot, kilka razy do roku organizujemy wystawy poświęcone ważnym wydarzeniom literackim.

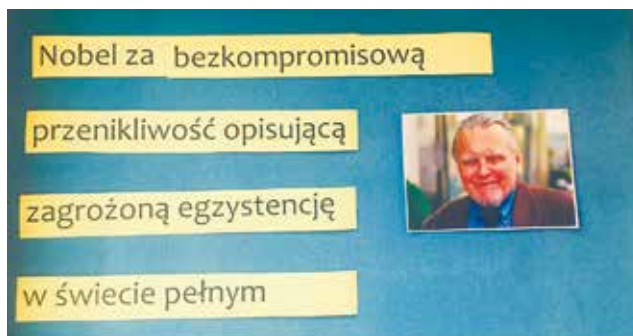
W niniejszej publikacji podzielę się pomysłami na organizację dwóch wystaw poświęconych znanym polskim pisarzom.

Pierwsza z nich powstała w 2019 r. z okazji przyznania nagrody Nobla Oldze Tokarczuk. Korzystając z okazji, iż polski pisarz otrzymał to istotne odznaczenie, postanowiłam przybliżyć uczniom sylwetki pozostałych rodzimych autorów, należących również do grona noblistów. Wystawę zatytułowałam *Literacki Nobel x 5*. Na tablicy zamieszczone było hasło literowe zawierające tytuł, zdjęcia pisarzy oraz rok, w którym otrzymali nagrodę.

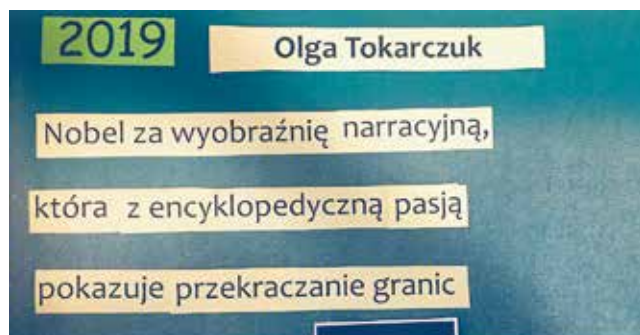
W gablotach zamieściłam informacje dotyczące poszczególnych pisarzy, tj. Henryka Sienkiewicza, Władysława Reymonta, Czesława Miłozna, Wisławy Szymborskiej oraz Olgi Tokarczuk. Nie były to jednak życiorysy, tylko cytaty z werdyktu jury Akademii Szwedzkiej, argumentującego przyznanie nagrody Nobla danemu pisarzowi. Ponadto w gablocie znajdowały się podobizny pisarzy w różnym kontekście – karykatury, grafiki, zdjęcia, wycinki z czasopism. Zdjęcia prezentowały pisarzy zarówno w sy-

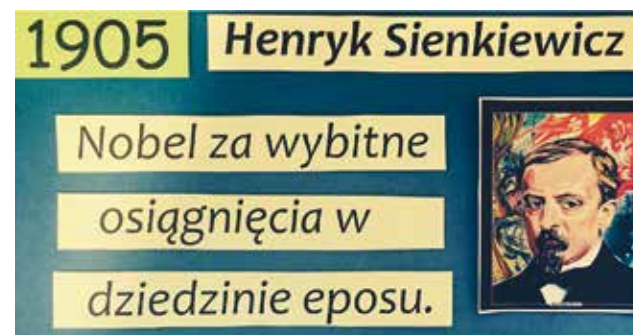
Fot. M. Baranowska

Fot. M. Baranowska

Fot. M. Baranowska

Fot. M. Baranowska

tuacjach oficjalnych, jak i humorystycznych. Przy sylwetkach poszczególnych autorów nie mogło oczywiście zabraknąć listy dzieł literackich przez nich napisanych, a będących na stanie naszej szkolnej biblioteki.

Zapewne na lekcjach języka polskiego uczniowie dobrze poznają sylwetki naszych rodzimych pisarzy, lecz poprzez przygotowaną wystawę mieli oni możliwość w sposób uporządkowany przyswoić sobie kolejność przyznawania nagrody Nobla autorom rodzimej literatury. Była to wiedza podana w pigułce, w przystępny, niezobowiązujący sposób.

Kolejna literacka wystawa, którą chciałabym przedstawić, powstała w 2021 roku. Okazją do jej stworzenia był fakt, iż wspomniany rok obfitował w liczne rocznice związane ze znanymi polskimi pisarzami. Początkowo głównym bohaterem wystawy miał być Stanisław Lem. Jednak w trakcie wyszukiwania materiałów okazało się, że Sejm w związku z setną rocznicą urodzin lub śmierci postanowił upamiętnić także innych pisarzy. Tak powstała wystawa o Stanisławie Lemie oraz Cyprianie Kamiliu

Norwidzie, Krzysztofie Kamiliu Baczyńskim i Tadeuszu Różewiczu.

Schemat wystawy był podobny jak we wcześniej opisanym przypadku. Tablica zawierała tytuł **Literacki rok 2021**, a także zdjęcia oraz imiona i nazwiska pisarzy. Każda biblioteczna gablota była poświęcona informacjom na temat jednego literata i zawierała informacje o przypadającej rocznicy. Zamieściłam również tekst uchwały Sejmu, w której zostały opisane największe osiągnięcia i zasługi bohaterów wystawy. Zdjęcia pisarzy, wycinki z czasopism, karykatury, cytaty z ich wypowiedziami, książki oraz wydrukowane utwory literackie miały zaznaczyć czytelników, oglądających te treści, z omawianą tematyką i wzbudzić sympatię do poszczególnych autorów. Elementem spójnym i wpływającym na estetykę ekspozycji była powtarzająca się mała książka graficzna, stanowiąca również motyw przewodni prezentowanej wystawy.

Mam nadzieję, że uczeń, który obejrzał niniejszą wystawę, zdobył wiedzę na temat literackich patronów roku 2021; dzięki zamieszczeniu różnorodnych zdjęć był

Fot. M. Baranowska

Fot. M. Baranowska

Fot. M. Baranowska

Fot. M. Baranowska

w stanie połączyć nazwisko z konkretnym wizerunkiem pisarza i jego twórczością. Podobnie jak we wcześniej omawianym przypadku – była to esencja wiedzy, podana w przejrzysty sposób.

Przygotowując scenariusz kolejnych prezentacji poświęconych literaturze, przywiązuję dużą wagę do zdjęć i grafik. Zazwyczaj odgrywają one główną rolę w moich ekspozycjach. Biblioteka, w której pracuję, posiada bogate archiwum czasopism oraz teczek ze skatalogowanymi materiałami: wycinkami z gazet, zdjęciami i artykułami. Chętnie korzystam ze zgromadzonych materiałów. Opracowując poszczególne wystawy, staram się zawrzeć ważne informacje w minimalnej ilości tekstu i opatrzyć je dużą ilością atrakcyjnej, estetycznej grafiki.

Mam nadzieję, że każda kolejna przygotowana przeze mnie wystawa będzie wzbudzała wśród czytelników naszej biblioteki zainteresowanie i również bezpośrednie zaangażowanie ze strony uczniów oraz ich nauczycieli. ■

Fot. M. Baranowska

Małgorzata Baranowska – nauczyciel bibliotekarz w Szkole Podstawowej nr 31 w Gdyni, absolwentka Uniwersytetu Gdańskiego; wierzy w wartość książek i czytania, dlatego szuka różnych sposobów, jak pozyskać i utrzymać czytelników.

O patronach twórczo i atrakcyjnie

Agnieszka Seta, Tatiana Synowiecka

Drogie Czytelniczki, Drodzy Czytelnicy – na wstępie tego artykułu chcemy zadać Wam pytanie: Czy wiecie, jakie postacie literackie są patronami roku 2022, który trwa już kilka miesięcy? Wszak od wielu lat Sejm i Senat RP przyjmują specjalne uchwały, które takich patronów ogłaszają – są to uczeni, artyści lub mężowie stanu bardzo zasłużeni dla Polski. W naszej szkole upamiętnieniem tych postaci zazwyczaj zajmowali się nauczyciele biblioteki, zapraszając polonistki do współpracy, jednak rok miniony – 2021 – był wyjątkowy, bo jego patronami zostało aż czterech wybitnych literatów, których utwory znajdują się w programie kształcenia i podręcznikach. Z tego powodu nasz zespół przedmiotowy chciał popracować z uczniami nad sylwetkami twórczymi i dokonania: **Cypriana Kamila Norwida, Stanisława Lema, Tadeusza Różewicza i Krzysztofa Kamila Baczyńskiego**.

Niestety, początek roku kalendarzowego nie sprzyjał tej inicjatywie – nauczanie zdalne trwało w najlepsze, skupiałyśmy się na doskonaleniu naszych umiejętności w prowadzeniu kształcenia na odległość oraz przygotowaniu ósmoklasistów do egzaminu. Kiedy jednak po wakacjach nastąpił powrót do nauki stacjonarnej, postanowiłyśmy opracować projekt, który zyskał nazwę: **2021 – Rok wielkich pisarzy**. Jego założeniem było, aby na każdym poziomie edukacyjnym zapoznać uczniów z sylwetką jednego twórcy i jego dorobkiem. Opracowując cele projektu, jego harmonogram, działania edukacyjne nauczycieli oraz formy aktywności uczniów, cały czas miałyśmy na uwadze możliwość powrotu do nauki hybrydowej lub w pełni zdalnej. Aby każdy nauczyciel mógł dopasować realizację projektu do swojego planu pracy, przeznaczamy na przeprowadzenie lekcji i wykonanie prac uczniowskich aż dwa miesiące: od października do listopada; grudzień miał być miesiącem podsumowania projektu i zaprezentowania wytworów uczniowskich.

Cele ogólne projektu wynikały głównie z punktu 5. Wymagań ogólnych

Podstawy Programowej o treści: *Kształcenie postawy szacunku dla przeszłości i tradycji literackiej jako podstawy tożsamości narodowej*, a zatem obejmowały nie tylko poznanie sylwetek i twórczości wielkich polskich pisarzy, ale również promowanie czytelnictwa i zainteresowania literaturą (co, jak pokazują aktualne badania, wciąż wymaga rozmaitych zabiegów). Nie zapomnieliśmy o tym, żeby uczniowie utrwalali wiadomości i umiejętności polonistyczne, ale także uczyli się sprawnie oraz efektyw-

nie korzystać z zasobów sieciowych i technik informatycznych. Praktyczne zadania przewidziane dla uczniów miały ich zachęcać do kreatywności, dawać im możliwość wykazania się pomysłowością oraz inwencją – nasz projekt spełniał w ten sposób założenia ujęte w obszarach: kształcenia literackiego i kulturowego oraz samokształcenia. Koncepcja określała elementy konieczne do realizacji przez wszystkie polonistki, ale jednocześnie dawała im możliwość indywidualnego podejścia do tematu.

Fot. Archiwum szkolne

Oto w skrócie zamierzenia naszego projektu z podziałem na klasy:

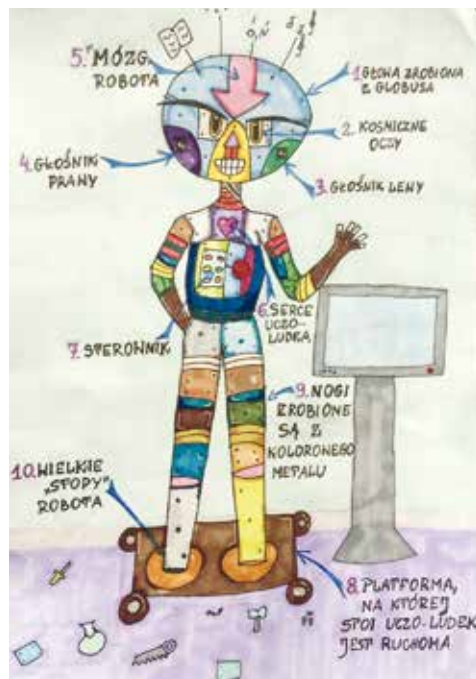
Klasy IV: Zapoznanie z sylwetką **Stanisława Lema** – bardzo przydatne były tu materiały przygotowane przez Nowohuckie Centrum Kultury w Krakowie (powstaje tam muzeum pisarza) – uczniów bardzo zaciekały wyjaśnienia, czym zajmuje się futurolog i wzmianki o tym, że Lem już w latach 50. w swoich utworach przewidział istnienie sztucznej inteligencji i globalnej sieci łączącej komputery. Następnie uczniowie byli zapoznawani z fragmentem powieści Krzysztofa Kochońskiego *Wszyscy jesteśmy kosmitami* (napisanej specjalnie, by uczcić rok Lema), żeby określić cechy literatury science fiction. Jednym z jej wyznaczników jest obecność wśród bohaterów istot z kosmosu i to właśnie ich dotyczyło zdanie dla uczniów: niektóre klasy rysowały wizerunek kosmity, a w wyznaczonym dniu uczniowie zjawili się w szkole przebrani za niezemskie istoty – była to akcja o nazwie Inwazja kosmitów. Uczniowie w najlepszych przebraniach spotkali się w bibliotece szkolnej i dostali drobne upominki.

Fot. Archiwum szkolne

Klasy V: Tutaj, podobnie jak w klasach IV, bohaterem był **Lem** i literatura science fiction, natomiast spośród jej wyróżników nauczycielki omawiały szerszą scenę przyszłości ukształtowaną przez rozwój nauki i technologii, dzięki którym ludzie żyją otoczeni różnymi maszynami, robotami, skomputeryzowanymi urządzeniami. Po przeczytaniu jednej z *Bajek robotów* oraz wykonaniu ćwiczeń leksykalnych i słowotwórczych, zadaniem uczniów było wymyślenie, narysowanie i opisanie działania maszyny, która ułatwiałaby im życie oraz naukę – ta propozycja ożywiła wyobraźnię potencjalnych wynalazców i konstruktorów, którzy chcieliby ulżyć w szkol-

nym trudzie sobie i rówieśnikom. Powstałe rysunki z opisami działania supermaszyn zostały wyeksponowane na gazetce szkolnej.

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Klasy VI: Korzystamy z podręczników Nowej Ery *Nowe słowa na start* i do projektu wykorzystaliśmy wiersz **Tadeusza Różewicza** pt. *Bursztynowy ptaszek*. Po krótkim przedstawieniu sylwetki poety i dramaturga – wspaniałą stroną internetową na jego temat przygotował Wrocław, gdzie pisarz mieszkał w ostatnich latach – nastąpiło przeczytanie i omówienie wiersza. Skupiało się ono na wyodrębnieniu zawartych w kolejnych zwrotkach obrazów poetyckich i odczytaniu metafor. Otoczenie naszej szkoły w jesiennej szacie sprzyjało rozmowom o tym, do jakich roślin, owoców, zwierząt czy zjawisk przyrodniczych mogą się odnosić środki poetyckie odkryte przez uczniów w tekście. Następnie zabrali się oni za wykonanie ilustracji do wiersza, uwzględniającej przemianę w nim opisaną, czyli mądrymi słowy dzieci dokonały przekładu intersemiotycznego. Najciekawsze prace zostały zaprezentowane społeczności szkolnej w formie wystawy.

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Klasy VII: Nieco starsi uczniowie przed omówieniem wiersza *Moja piosenka* poznali sylwetkę jej autora, **Cypriana Kamila Norwida**. Wcześniej otrzymali od nauczycieli wskazówki, gdzie szukać informacji o poecie – wykorzystaliśmy do tego platformę Teams, na której prowadzimy lekcje zdalne; przekazaliśmy uczniom linki do artykułów, prezentacji, materiału ikonograficznego itp., następnie na lekcji uczniowie przedstawili zdobytą przez siebie wiedzę, dyskutowali o osobowości poety, a także przy-

gotowali na arkuszach papieru jego profil facebookowy. Zastanawianie się nad tym, jakie miał cechy, co lubił, czym się mógł pochwalić i jakie miejsca zwiedził spóźniony romantyk przybliżyło uczniom tę postać, pozwoliło lepiej ją zapamiętać, a znajomość biografii przydała się potem w wyobrażeniu sobie podmiotu lirycznego omawianego wiersza.

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Klasy VIII: Uczniowie najstarszej klasy w szkole podstawowej, którzy na lekcjach historii poznają dzieje Polski w czasie II wojny światowej i okupacji, pracowali nad postacią **Krzysztofa Kamila Baczyńskiego** – korzystali z bardzo ciekawej i przemawiającej do wyobraźni strony polskieradio24.pl. Z prawdziwym przejęciem

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

czy lapbooka, które stały się współczesnymi formami wyrażenia osobistych przemyśleń. Realizacja tego tematu była połączona z omawianiem obowiązkowej lektury *Kamienie na szaniec* A. Kamińskiego.

A co z pytaniem, które postawiliśmy na początku artykułu? Obecny rok ma wielu patronów. Nauczyciele szkół średnich pewnie z wielką radością będą podejmować temat polskiego romantyzmu lub wprowadzać młodych czytelników w świat niezwyklej prozy Bruno Schulza. My zdecydowałyśmy się przygotować kolejny projekt edukacyjny dotyczący **Marii Konopnickiej** i **Józefa Wybickiego**. Mamy już pomysł na motyw główny naszego przedsięwzięcia, wszak *Rota* i *Mazurek Dąbrowskiego* rywalizowały o miano hymnu narodowego. Dodatkowo postać Wybickiego jest związana z regionem pomorskim: z naszej szkoły na Łostowicach jest niedaleko do Starych Szkotów, gdzie w kolegium jezuickim Józef Wybicki pobierał nauki (warto się dowiedzieć, czy był pilnym i posłusznym uczniem), a i do Będolina nie jest daleko. Natomiast autorka *Roty* ma w naszym mieście swój pomnik, bo zażywała tu odpoczynku w 1906 r. Tak więc, w naszym tegorocznym projekcie będą również spacer i wycieczki. Zachęcamy polonistki i polonistów do znalezienia własnego sposobu na coroczne uczczenie wielkich Polaków, my wpisujemy tę inicjatywę do stałego harmonogramu działań naszego zespołu przedmiotowego. ■

obejrzeni i wystuchali informacji dotyczących życia, twórczości, walki i śmierci K. K. Baczyńskiego. Mieli okazję odczuć, iż młody pisarz był bardzo ludzki, swojski, a przez to bliski dla wielu z nich. Prezentacje i odtwarzane na lekcji filmiki ośmieliły nastolatków, aby szczerze wypowiedzieć się na temat twórczości pisarza. Wystuchali oni również interpretacji wierszy wykonanych przez polskich artystów – Ewę Demarczyk oraz Grzegorza Turnaua. Ósmoklasiści uczestniczyli w dyskusji dotyczącej całego pokolenia Kolumbów. W końcu zdecydowali się na przekazanie swoich spostrzeżeń i refleksji w postaci komiksu

Tatiana Synowiecka – nauczyciel języka polskiego w Szkole Podstawowej nr 86 im. prof. Jerzego Sampa w Gdańsku.

Agnieszka Seta – nauczyciel języka polskiego w Szkole Podstawowej nr 86 im. prof. Jerzego Sampa w Gdańsku; przez wiele lat związana zawodowo ze światem biznesu.

Scenariusze lekcji etyki i filozofii

Stowarzyszenie „Generator Myśli Humanistycznej” na swojej stronie internetowej (<https://tiny.pl/7p6ff>) udostępnia nieodpłatnie scenariusze lekcji etyki i filozofii dla klas I-III, IV-VI i VII-VIII szkół podstawowych oraz dla szkół ponadpodstawowych.

źródło: <http://generhum.pl>

Jak ugryźć „Pana Tadeusza”?

Joanna Hulanicka

„Pan Tadeusz” to najtrudniejsza lektura w szkole podstawowej. Nauczyciele próbują ją omawiać na różne sposoby. Ja na podsumowanie pracy wybrałam działanie: zaproponowałam klasom VIII całodzienny projekt *Gotujemy bigos inspirowany przepisem z „Pana Tadeusza”*. Projekt został sfinansowany przez Fundację Kreatywna Edukacja.

Uczniowie samodzielnie zrealizowali wszystkie działania przygotowawcze. Celem zajęć było ugotowanie bigosu, ale przy okazji powtórzyliśmy materiał dotyczący lektury.

W pierwszej kolejności uczniowie musieli stworzyć listę zakupów potrzebnych do sporządzenia potrawy. To zadanie wydawać by się mogło łatwe, ale już tu pojawiły się pierwsze problemy, ponieważ część uczniów nie jada mięsa. Kto zna tekst utworu, wie, że Mickiewiczowski bigos mięsem stoi. W drodze dyskusji udało nam się jednak przeforsować pomysł ugotowania 2 wersji bigosu. Przy okazji zrozumieliśmy sens słowa *inspiracja*.

Do przeprowadzenia zajęć wykorzystywałam świetnie wyposażoną i przygotowaną do działań kulinarnych pracownię techniczną, która mieści się w szkolnych podziemiach obok szatni. Cała przestrzeń była do naszej dyspozycji, a jednocześnie nikomu nie przeszkadzaliśmy.

W dniu zajęć, żeby uniknąć zamieszania, podzieliłam uczniów na grupy. Lekcję rozpoczęłam od... wojny na papierowe kule. Na pogniecionych, ponumerowanych kartkach były zapisane terminy związane z lekturą (rodzaj i gatunek literacki, cechy epopei, główne informacje o książce). Uczniowie musieli najpierw ustalić strategię zapamiętywania numerów. Bitwa trwała 5 minut. Zadanie zakończyło się uzupełnieniem plakatu. Do poszczególnych ponumerowanych definicji trzeba było dopisać odpowiedni zapamiętany termin. Nie muszę dodawać, że zabawa była przednia.

Zasadnicza część zajęć wymagała oczywiście cierpliwości i pilnowania dyscypliny. Jedna grupa zawsze pełniła dyżur przy garnkach z bigosem. W tym czasie pozostałe zespoły miały do wykonania dwa zadania: lapbook dotyczący lektury oraz kukiełki – bohaterów utworu.

Zajęcia zakończyły się wspólną ucztą i prezentacją prac. Danie smakowało wyśmienicie, znalazło uznanie zarówno u uczniów, jak i pracowników szkoły. Dodam jeszcze, że w dniu realizacji projektu zapach bigosu rozchodził się po całej szkole i co chwilę zwabiał do naszej pracowni uczniów z innych klas. Jestem przekonana, że dla wielu z nich będzie on się na zawsze kojarzył z „Panem Tadeuszem”.

Fot. J. Hulanicka

Fot. J. Hulanicka

Fot. J. Hulanicka

Zajęcia niespodziewanie uzyskały też wymiar charytatywny. Bigosu było tak dużo, że mogliśmy go zapieklować w słoiki, stworzyć piękne, stylizowane językowo etykiety i ofiarować na rzecz WOŚP. Piękna sprawa.

Zajęcia nie były łatwe, gdyż musiałam zapanować nad dwiema klasami. Do pomocy miałam jednak rodziców, którzy pilnowali garnków z bigosem, a ja w tym czasie realizowałam zajęcia z pozostałymi grupami.

Działanie bardzo się uczniom podobało. W czasie pandemii tym bardziej, gdyż służyło wielkiej integracji uczniów.

Joanna Hulanicka – nauczyciel dyplomowany języka polskiego w Szkole Podstawowej w Sztutowie; absolwentka Pomorskiej Akademii Liderów Edukacji oraz studiów podyplomowych z zakresu wiedzy o kulturze; w pracy stawia na działanie, lubi uczyć z wykorzystaniem metod teatralnych; w wolnym czasie morsuje.

Zanieczyszczenia powietrza jako temat odwróconej lekcji

Karolina Naczka

Uczę chemii w Zespole Szkół im. Męczenników Marszu Śmierci KL Stutthof w Garczegorzu na poziomie klas VII i VIII. W swojej pracy staram się korzystać z różnych metod nauczania. Podczas szkolenia CEN otrzymałam pakiet informacji odnośnie odwróconej lekcji, który postanowiłam wypróbować w praktyce.

Zdecydowałam się na zajęcia w kl. VII, których tematem były zanieczyszczenia powietrza. Uczniowie otrzymali materiały dotyczące powyższego zagadnienia. Stanowiły one nie tylko źródło wiedzy, ale stały się także wskazówką do poszukiwania ciekawych informacji w innych, dostępnych i sprawdzonych źródłach. Wykorzystanie przez uczniów nowoczesnych technologii pozwoliło im w jeszcze bardziej prosty i przystępny sposób zaangażować się w proces uczenia się oraz zrozumieć temat.

Uczniowie zostali podzieleni na 2-osobowe zespoły. Każda para otrzymała do opracowania inne zagadnienie związane z tematem lekcji. Efekty pracy każdego zespołu miały być zebrane w formie plakatu. Na wykonanie zadania uczniowie mieli 5 dni. Wybraliśmy taką formę pracy, ponieważ uczniowie z tej klasy przejawiają duży talent plastyczny oraz wykazują się kreatywnością, w związku z czym praca nad plakatem sprawiła im ogromną przyjemność.

Podczas prezentacji danej grupy pozostała część klasy odgadywała, o jakim zanieczyszczeniu jest mowa i wspólnie je charakteryzowała. Na zakończenie zajęć podsumowaliśmy zdobytą wiedzę podczas przygotowanych wcześniej quizów na tablicy interaktywnej.

Metoda odwróconej lekcji bardzo przypadła uczniom do gustu. Mieli możliwość samodzielnego zdobywania wiedzy przy pomocy otrzymanych wskazówek. Rozbudziło to w nich jeszcze większe zaangażowanie w lekcję oraz ułatwiło utrwalenie wiedzy na dany temat.

Chętnie włączę na stałe formę odwróconej lekcji do swojego warsztatu. Uczniowie z ochotą pracują w ten sposób, ponieważ realizowany na zajęciach temat nie jest już dla nich obcy i mają wpływ na przebieg lekcji.

Karolina Naczka – nauczyciel chemii i wychowawca świetlicy w Zespole Szkół im. Męczenników Marszu Śmierci KL Stutthof w Garczegorzu.

Szkoła dla Was - школа для вас

Informacja dla rodziców i nauczycieli – Інформація для батьків і вчителів

Ministerstwo Edukacji i Nauki prowadzi serwis internetowy *Szkoła dla Was* (<https://tiny.pl/9k5dt>) w którym są publikowane informacje na temat zatrudniania obywateli Ukrainy jako kadry pedagogicznej i pomocy nauczyciela w szkołach, egzaminu ósmoklasisty i egzaminu maturalnego dla zdających – obywateli Ukrainy, przyjmowania do polskich szkół dzieci i młodzieży z Ukrainy, wsparcia dzieci z Ukrainy ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi itp.

M.B.-U.

Jak rozmawiać z najmłodszymi o trudnych tematach

oprac. Mirosława Ciesielska, Marzanna Łyszkowska,
Magdalena Schramm, Anna Zawistowska,
Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Gdańsku

Dramatyczne wiadomości i obrazy wojny w Ukrainie docierają do nas codziennie. Słyszą i widzą je też dzieci.

Nagle bezpieczny, spokojny świat ich dzieciństwa opanowały emocje: niepokój, smutek, lęk – dzieci pytają, szukają wyjaśnień i otuchy. Wiele ma też w klasie kolegów zza wschodniej granicy, bojących się o los swoich dziadków, wujków, cioc i kuzynów.

Docierają też do nas uchodźcy uciekający przed wojną.

Jak rozmawiać z najmłodszymi o trudnych tematach, o tym, co dzieje się dziś w Ukrainie, o wojnie, uchodźcach, strachu, śmierci? Rodzicom, opiekunom, wychowawcom i nauczycielom polecamy literaturę oraz multimedia ze zbiorów PBW w Gdańsku – bajki terapeutyczne, filmy animowane i fabularne oraz poradniki dydaktyczne i artykuły z fachowych czasopism, pomagające sprostać temu trudnemu wyzwaniu (zestawienie bibliograficzne obejmuje publikacje z lat 2010-2022).

I. KSIĄŻKI

A. Bajki i opowiadania terapeutyczne dla dzieci

1. Asunia / Joanna Papuzińska. – Warszawa : Muzeum Powstania Warszawskiego, 2011. – ISBN 978-83-601-42-39-4. – Sygnatura 188313 [dziecko wobec traumy wojennej].
2. Bajkoterapia, czyli bajki-pomagajki dla małych i dużych / Artur Barciś [i inni] ; ilustracje Marcin Piwowarski. – Warszawa : Nasza Księgarnia, 2015. – 978-83-12871-3 [każda bajka opatrzona jest komentarzem bajkoterapeutycznym, np. bajki pt.: Wszystkiego się boję – strach ma wielkie oczy / Grażyna Wolszczak, strony 57-72 ; Nieznajomy – obcy / Dorota Suwalska, s. 205-226]. – Sygnatura: 206040
3. Bać się czy nie bać : opowieści terapeutyczne / Klaudia Giese-Szczap. – Kraków, Impuls, 2019. – 978-83-8095-602-5. – Sygnatura: 206590
4. Bezpieczna bajka / Roksana Jędrzejewska-Wróbel [i inni]. – Warszawa : Nasza Księgarnia, 2011. – ISBN 978-83-10-11944-6. – Sygnatura: 187068 [bajki opatrzone komentarzami bajkoterapeutycznymi, m.in. bajka pt. Nieznajomy]
5. Czy wojna jest dla dziewczyn? / Paweł Beręsewicz. – Wydanie 2. – Warszawa : Muzeum Powstania Warszaw-

skiego, 2011. – ISBN 978-83-7672-066-1. – Sygnatura 188266

6. Dom cioci Lusi / tekst, ilustracje Krzysztof Stęcioch. – Gdańsk : Wydawnictwo Adamada, 2018. – ISBN 978-83-8118-037-5 [II wojna światowa oczami żydowskiego dziecka ukrywanego po aryjskiej stronie]. – Sygnatura: 205416

7. Gołąbek niepokoju / Kazimierz Szymeczko. – Łódź : Wydawnictwo Literatura, 2019. – ISBN 978-83-7672-610-6 [chłopiec, którego bliscy biorą udział w powstaniu śląskim, jeden z wujków zginął]. – Sygnatura: 210357

8. Już się nie boję : bajki terapeutyczne dla przedszkolaków / Julia Śniarocka. – Kraków : CEBP, 2014. – ISBN 978-83-64631-05-4. – Sygnatura: 194268 [m.in. Lęków związanych z nieznanym otoczeniem].

9. Mała wojna / Katarzyna Ryrych ; ilustracje Joanna Rusinek. – Łódź : Wydawnictwo Literatura, 2019. – ISBN 978-83-7672-655-7 [II wojna światowa oczami dziecka-mieszkańca spokojnej willei w peryferyjnej dzielnicy Lwowa]. – Sygnatura: 210356

10. Moc jest w nas : bajki terapeutyczne dla dzieci i ich rodziców / pod redakcją Kamili Zdanowicz-Kucharczyk. – Kraków : Wydawnictwo Impuls, 2016. – 978-83-8095-007-8 [zawiera przykłady bajek terapeutycznych np. Bajka o smutnym ołówku / Katarzyna Lesz, strony 43-44]. – Sygnatura: 205946

11. O tym, jak Rozmaryna nie śmiała się ze Strzępotka (dziecko wyśmiewane z powodu pochodzenia) // Bajki terapeutyczne / Maciejka Mazan. – Warszawa : PWN Wydawnictwo Szkolne, 2017. – ISBN 978-83-262-2716-5, strony 36-37. – Sygnatura: 206114

12. O zajączku Filipie, który ze strachu dokonał wielkich czynów / Elżbieta Zubrzycka. – Sopot, Gdańskie Wydawnic-

two Psychologiczne, [2010] – ISBN 978-83-60577-31-8. – Sygnatura: 203417

13. Oswajanie przez Bajanie : bajki psychoterapeutyczne / Sabina Furmańska. – Gdańsk, Wydawnictwo Harmonia, 2019. – ISBN 978-83-8080-189-9 – Sygnatura: 205418

14. Przetrwaj burzę : jak pomóc dziecku gdy jego rodzina przechodzi kryzys? / Elżbieta Zubrzycka. – Sopot : Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2021. – ISBN 978-83-64565-29-9. – Sygnatura: 209835

15. Smutek i zaklęte miasto / Wojciech Kotyżko, Jovanka Tomaszewska. – Wydanie 3. – Sopot : Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2020. – 976-83-64565-38-0. – Sygnatura: 212204

16. Smutek, którego nikt nie chciał / Artur Gębka ; ilustracje: Marcelina Gradowska. – Sopot : Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne Elżbieta Zubrzycka, 2022. – ISBN 978-83-64565-77-9. – Sygnatura: 213144

17. Strach i Pogromca Potworów / Wojciech Kotyżko, Jovanka Tomaszewska. – Sopot : Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2015. – ISBN 078-83-60577-96-7. – Sygnatura: 195656

18. Strachozagadki / Angels Navarro. – Gdańska : Wydawnictwo Adamada, 2016. – ISBN 978-83-7420-756-0. – Sygnatura: 198315

19. Teraz tu jest nasz dom / Barbara Gawryluk. – Łódź : Wydawnictwo Literatura, 2016. – ISBN 978-83-7672-442-3. – Sygnatura: 197896 [współczesna historia o wojnie widzianej oczami dziecka]

20. Wysiedleni / Dorota Combrzyńska-Nogala. – Łódź : Wydawnictwo Literatura, 2018. – ISBN 978-83-7672-636-6 [deportacje ludności polskiej z Kresów po II wojnie światowej oczami dzieci]. – Sygnatura: 204641

B. Poradniki dla młodzieży

1. Księga moich strachów : życie bez strachu / Sue Knowles, Bridie Gallagher i Phoebe McEwen. – Otwock : Fraszka Edukacyjna, 2021. – 978-83-63766-73-3

2. Śmierć ukochanej osoby / Josh McDowell, Ed Stewart. – Warszawa : Vocatio, cop. 2010. – ISBN 978-83-7492-131-2. – Sygnatura: 203124

C. Poradniki i książki metodyczne dla dorosłych

1. Materiał pomocniczy dla prowadzących zajęcia na temat uchodźców / Miłosz Czerniejewski, Izabela Kubiak, Wojciech Szczepanik. – Poznań : Stowarzyszenie „Jeden Świat”, 2001. – Sygnatura: 183586

2. Moc jest w nas : bajki terapeutyczne dla dzieci i ich rodziców / pod redakcją Kamili Zdanowicz-Kucharczyk. – Kraków : Wydawnictwo Impuls, 2016. – 978-83-8095-007-8 [zawiera część teoretyczną: Co to jest bajka terapeutyczna? ; Właściwości terapeutyczne bajek ; Bajek nauka : jak ułożyć własną bajkę terapeutyczną?]. – Sygnatura: 205946

3. Opowieści o Czujątkach : ćwiczenia z empatii dla dzieci i .. dorosłych / Joanna Bogudał-Borkowska. – Kraków : Impuls, 2017. – ISBN 978-83-8095-151-8. – Sygnatura: 199902

4. Rozmawiajmy o uchodźcach : punkty widzenia, klub dobrej rozmowy : przewodnik dla młodzieży / Centrum Edukacji Obywatelskiej. – Warszawa : CEO, 2017. – ISBN 978-83-65457-51-6. - Sygnatura: 201475

5. Spotkania z fikcyjnym terapeutą : jak tworzyć i czytać dzieciom opowiadania korygujące w ramach interwencji terapeutyczno-wychowawczych / Małgorzata Ganczarska. – Opole : Uniwersytet Opolski, 2014. – ISBN 978-83-7395-627-8. – Sygnatura: 194690

6. Transdiagnostyczna terapia zaburzeń emocjonalnych dzieci : poradnik / Jill Ehrenreich-May [i inni]. – Sopot : Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2022. – ISBN 978-83-7489-934-5. – Sygnatura 213146

7. Zrozumieć innych, czyli jak uczyć o uchodźcach / pod redakcją Katarzyny Koszewskiej. – Warszawa : Wydawnictwa CODN, 2001. – ISBN 83-87958-21-2. – Sygnatura: 185466

II. ARTYKUŁY Z CZASOPISM

1. Bajki jako forma wsparcia dziecka w żałobie / Edyta Sielicka // Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze. – 2015, nr 8, s. 18-23. – ISSN 0552-2188. Sygn. 0346

2. Bajoterapia – jak napisać opowieść terapeutyczną / Maria Kożuchowska // Remedium. – 2015, nr 9 s. 26-27. – ISSN 1230-7769. Sygn. 012718

3. Choroba, cierpienie i śmierć. Cz.2 / Maria Kożuchowska // Remedium. – 2017, nr 10, s. 10-11. – ISSN 1230-7769. Sygn. 012718

4. Choroba, cierpienie i śmierć. Cz. 3 / Maria Kożuchowska // Remedium. – 2017, nr 11, s. 14-15. – ISSN 1230-7769. Sygn. 012718

5. Choroba, cierpienie i śmierć –cd. [Cz. 4] / Maria Kożuchowska // Remedium. – 2017, nr 12, s. 17-18. – ISSN 1230-7769. Sygn. 012718

6. Dziecięca literatura o śmierci / Agnieszka Woda // Guliwer. – 2014, nr 4, s. 16-21. – ISSN 0867-7115. Sygn. 09060

7. Edukacja przez sztukę strategią radzenia sobie ze śmiercią : impresje teologiczno-pedagogiczne / Natalia Maria Ruman // Katecheta : dwumiesięcznik poświęcony zagadnieniom nauczania religii. – 2014, nr 10, s. 66-72. – ISSN 1990-1997. Sygn. 013067

8. Gdzie schody do nieba? : jak rozmawiać o śmierci z przedszkolakami / Anna Jankowska // Bliżej Przedszkola : wychowanie i edukacja. – 2012, nr 1, s. 14-17. – ISSN 1642-8668. Sygn. 015586

9. Jak rozmawiać z dziećmi w kryzysowych sytuacjach / Gabriela Jelonek // *Dziennik Bałtycki*. – 2020, nr 74, s. 10. – ISSN 2353-6160. Sygn. 0386
10. Kiedy dziecko potrzebuje plasterka na tęsknotę / Ewa Zawisza-Wilk, Maja Czech // *Dziennik Bałtycki*. – 2022, nr 22, s. 26-27. – ISSN 2353-6160. Sygn. 0386
11. Nie taki straszny lęk : jak wspierać dzieci, kiedy się boją? / Agnieszka Ludorowska // *Wychowanie w Przedszkolu*. – 2020, nr 4-5, s. 33-36. – ISSN 0137-8082. Sygn. 0236
12. Oswoić lęk : rozmowy o śmierci / Agnieszka Woda // *Bliżej Przedszkola : wychowanie i edukacja*. – 2014, nr 10, s. 14-18. - ISSN 1642-8668. Sygn. 015586
13. Przeżywanie żałoby przez ucznia / Skubikowska-Gocławska Matylda, rozmawiała Kinga Bartkowiak // *Głos Pedagogiczny*. – 2019, nr 108, s.7-9. – ISSN 1899-6760. Sygn. 015928
14. Rozmowy o końcu / Katarzyna Romanowska-Gręda // *Sygnal: magazyn wychowawcy*. – 2016, nr 10, s. 11-13. – ISSN 2299-7199. Sygn. 016276
15. Szkolne tematy tabu: jak pomóc dzieciom w przejściu żałoby / Anna Meslin // *Życie Szkoły*. – 2018, nr 4, s. 10-[13]. – ISSN 0137-7310. Sygn. 08
16. Świat żałoby dzieci i młodzieży / Małgorzata Łoskot // *Głos Pedagogiczny*. – 2017, nr 93, s. 4-8. – ISSN 1899-6760. Sygn. 015928
17. Utrata bliskiej osoby / Magdalena Goetz // *Głos Nauczycielski*. – 2015, nr 44, s. 16. – ISSN 0017-1263. Sygn. 048
18. W jednej klasie / Patrycja Otto, Paulina Nowosielska // *Dziennik Gazeta Prawna*. – 2022, nr 41, s. A 8. - ISSN 2080-6744. Sygn. Bez sygnatury
19. Wiem, że to bardzo bolesne / Magdalena Goetz // *Głos Nauczycielski*. – 2016, nr 43, s. 8-9. – ISSN 0017-1263. Sygn. 048
20. Wycieczka w nieznaną...: rozmowa o śmierci ojca i stracie na podstawie książki Barbary Kosmowskiej „Dziewczynka z parku” / Monika Barriga // *Biblioteka w Szkole*. – 2020, nr 10, s. 30-31. – ISSN 0867-5600. Sygn. 08843
21. Zajęcia popularnonaukowe jako forma przeciwdziałania trudnościom edukacyjnym dzieci w żałobie / Ewelina Łęgowska // *Wychowanie na co Dzień*. – 2017, nr 4, dod. Wkładka Metodyczna, s. I-III. – ISSN 1230-7785. Sygn. 019093
4. Film o dzieciach uchodźcach. Wersja polska. – Warszawa, 2019. Sygn. V 323 [kopia DVD]
5. Głosy niewinności / reż. Luis Mandoki. – Warszawa, 2006. Sygn. DVD 1228
6. Gran Torino / reż. Clint Eastwood. – Warszawa, [po 2008]. Sygn. DVD 986
7. Imigranci / reż. Jacques Audiard. – Warszawa, [2016]. Sygn. DVD 2590
8. Jojo Rabbit / reż. Taika Waititi. – Warszawa, [2021]. Sygn. DVD 3654
9. Korczak / reż. Andrzej Wajda. – Warszawa, 2000. Sygn. DVD 4-5
10. Niewidoczni / reż. Stephen Frears. – Warszawa, [2016]. Sygn. DVD 573
11. Pamiętnik Anny Frank / reż. George Stevens. – Warszawa, [2021]. Sygn. DVD 3747
12. Persepolis / reż. Marjane Satrapi i Vincent Paronnaud. – Warszawa, 2008. Sygn. DVD 1188
13. Świadek urodzenia / reż. Stanisław Różewicz. – Warszawa, 2009. Sygn. DVD 3117
14. Trzy pokoje melancholii / reż. Pirjo Honkasalo. – Warszawa, [2006]. Sygn. DVD 3286
15. W dobrej wierze / reż. Philippe Falardea. – Warszawa, [2015]. Sygn. DVD 2428
16. Wiedźma wojny/ reż. Kim Nguyen. – Warszawa, [2013]. Sygn. DVD 1896
17. Wojna w filmie / Instytut Pamięci Narodowej. – Warszawa, [2010]. Sygn. PV 283 [Filia Kwidzyn]
18. Życie jest piękne / reż. Roberto Benigni – Warszawa, [2007]. Sygn. DVD 1056

IV. ŹRÓDŁA INTERNETOWE

1. Kompendium zasobów nt. pomocy osobom objętym wojna na Ukrainie [online]. – [Dostęp 1.03.2022]. – Dostępny w Internecie: <https://fdds.pl/o-fundacji/co-nowego-w-fundacji/kompendium-zasobow-nt-pomocy-osobom-objety-m-wojna-w-ukrainie.html>
2. Przedszkolak po przeżytej traumie / Małgorzata Łoskot [online] – [Dostęp 1.03.2022]. – Dostępny w Internecie: <https://monitorprzedszkola.pl/arttykul/przedszkolak-po-przezytej-traumie>
3. Wojna w Ukrainie : jak o niej rozmawiać z dziećmi i młodzieżą? [online]. – [Dostęp 3.03.2022]. – Dostępny w Internecie: <https://blog.ceo.org.pl/wp-content/uploads/2022/02/Jak-rozmawiac-z-mlodymi-ludźmi-o-wojnie.pdf>
4. Wsparcie dziecka, które doświadczyło traumy Łukasz Krawętkowski [online] – [Dostęp 1.03.2022]. – Dostępny w Internecie: <https://doradcawpomocyspołecznej.pl/arttykul/wsparcie-dziecka-ktore-doswiadczylo-traumy>

III. MULTIMEDIA

1. Biegnij chłopcze biegnij / reż. Pepe Danquart. – Warszawa, 2019. Sygn. DVD 3725
2. Być uchodźcą / reż. Marcin Wołkowicz. – Piaseczno, 2014. Sygn. DVD 2526
3. Dziecko wojny / reż. Andriej Tarkowski. – Warszawa, 2009. Sygn. DVD 1625-6

o tym się mówi

Solidarni z Ukrainą!

Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku proponuje różnorodne formy wsparcia

dla dyrektorów i nauczycieli z pomorskich szkół oraz dla uczniów z Ukrainy. Aktualizowana na bieżąco oferta jest dostępna pod adresem: www.cen.gda.pl/solidarni-z-ukraina.

A.C.

Prawo humanitarne. Działania zbrojne zwane wojną hybrydową. Wpływ nowoczesnych technologii na współczesne konflikty zbrojne

W kontekście najnowszych wydarzeń na świecie, związanych z kryzysem w Ukrainie, Ośrodek Rozwoju Edukacji przygotował publikacje [dostępne nieodpłatnie pod adresem: <https://tiny.pl/94fhr>] dotyczące form działania prawa humanitarne w obliczu konfliktów zbrojnych oraz wykorzystania współczesnych technologii w tych konfliktach. Publikacje są przeznaczone dla nauczycieli szkół ponadpodstawowych, pracowników placówek doskonalenia nauczycieli, a także dla innych osób zainteresowanych praktycznym stosowaniem przepisów międzynarodowego prawa humanitarne. Opracowanie – oprócz wiadomości teoretycznych – zawiera materiały stanowiące propozycje do prowadzenia zajęć z uczniami.

źródło: www.ore.edu.pl

Wojna w Ukrainie. Jak rozmawiać o niej z dziećmi i młodzieżą?

Centrum Edukacji Obywatelskiej pod adresem <https://tiny.pl/9411r> zamieszcza ogólnodostępne materiały, przygotowane przez pracowników CEO, które mają wesprzeć nauczycieli w tym trudnym czasie. Znajdziemy tam m.in. link do nagrania webinarium *Wojna w Ukrainie. Jak o niej rozmawiać z dziećmi i młodzieżą?*, a także scenariusze zajęć, przewodniki metodyczne oraz artykuły na temat migracji i uchodźstwa oraz dezinformacji, fake newsów i krytycznej analizy przekazów medialnych, jak również polityki, wojny i konfliktów oraz emocji.

źródło: <https://ceo.org.pl>

JEDNOSTKA
SAMORZĄDU
WOJEWÓDZTWA
POMORSKIEGO

Organ prowadzący: Samorząd Województwa Pomorskiego

Placówka posiada akredytację — decyzja Pomorskiego Kuratora Oświaty w Gdańsku nr 74/2020 z dnia 12 sierpnia 2020 r.

Placówka wpisana do rejestru instytucji szkoleniowych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Gdańsku pod nr ewidencyjnym 2.22/00057/2007